

Rätten att fortsätta bo tillsammans i ett äldreboende

Vägledning för tillämpning av
socialtjänst- och hyreslagstiftningen

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-7555-098-5
Artikelnummer 2013-9-16

Publicerad www.socialstyrelsen.se, september 2013

Förord

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att tillsammans med Boverket ta fram en vägledning som har anknytning till bestämmelsen i 4 kap. 1 c § socialtjänstlagen (2001:453).¹ Där anges att för den som har beviljats eller ska beviljas bistånd i form av boende i en särskild boendeform för äldre ska det ingå i skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 november 2012. Sedan den 1 juli 2006 finns en liknande bestämmelse i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), som ska tillämpas när båda makarna eller samborna har behov av särskilt boende.

Syftet med vägledningen är att ge

- stöd för handläggningen av och beslut i ärenden som rör parboende
- stöd för bedömning och utformning av beslut så att ansvarsfördelningen mellan socialnämnd och medboende blir tydlig
- stöd i utredningen av makars eller sambors vilja att flytta tillsammans i ett särskilt boende
- vägledning om relevanta delar av hyreslagstiftningen
- stöd för tillämpningen av regler om avgifter enligt socialtjänstlagen och hyror enligt hyreslagstiftningen.

Vägledningen riktar sig till förtroendevalda, förvaltningschefer och ansvariga för kvalitetsutveckling centralt som handhar frågor om parboende inom äldreomsorgen på övergripande nivå. Vägledningen riktar sig också till handläggare och enhetschefer inom äldreomsorgen som ansvarar för handläggning av ärenden samt verkställande av beslut om parboende.

Socialstyrelsen ansvarar för de delar i vägledningen som rör tillämpning av socialtjänstlagstiftningen och Boverket för de delar som rör tillämpning av hyreslagstiftningen. Respektive myndighet ansvarar för sina delar, vad gäller innehåll och kvalitetsgranskning.

Arbetet med vägledningen på Socialstyrelsen har bedrivits i projektform av utredaren Helena Axestam (projektledare), utredaren Anna Hagelbäck, juristen Sayran Khayati och utredaren Ann-Christin Sultan.

På Boverket har arbetet med vägledningen bedrivits i projektform av juristen Ingrid Birgersson (projektledare), juristen Catarina Tillrooth och utredaren Annette Rydqvist.

Lars-Erik Holm
generaldirektör
Socialstyrelsen

Janna Valik
generaldirektör
Boverket

¹ 4 kap. 1 b § SoL till och med den 30 juni 2013

Innehåll

Förord.....	3
Sammanfattning.....	9
Läsanvisning	10
Make/maka/sambo/registrerad partner	10
Vanliga begrepp i denna vägledning	10
Förkortningar	11
Aktuella lagar och förordningar	11
Bakgrund	13
Uppdraget.....	13
Del 1. Parboende i särskilt boende – ur ett juridiskt perspektiv.....	15
Bestämmelser om parboende.....	17
Socialtjänstlagen.....	17
Begreppen make och sambo.....	18
Begreppet sammanbo	18
Syskon eller vänner som medboende?	18
Socialtjänstförordningen.....	19
Beredts plats i samma boende	19
I vilka boendeformer gäller rätten till parboende?.....	21
Särskilda boendeformer för äldre enligt 5 kap. 5 § SoL.....	21
Demensboenden och boenden med annan speciell inriktning	22
Trygghetsbostäder.....	22
Initiering av ärende och information.....	23
Ansökan om parboende	24
Ansökan om medboende.....	24
Ansökan från den biståndsberättigade	24
4 kap. 1 och 1 c §§ SoL.....	24
2 kap. 2 § SoF.....	25
Ansökan från make eller sambo	25
4 kap. 1 och 1 c §§ SoL.....	26
4 kap. 1 § SoL	26
4 kap. 1 § SoL och 2 kap. 2 § SoF.....	26
Personer med nedsatt beslutsförmåga	26
Utredningen.....	28
Varaktigt sammanbott.....	28
Båda makarnas vilja	28

Utredning av vilja hos personer som har svårt att uttrycka sin vilja	29
Beslut om medboende.....	30
Att fatta beslut om medboende.....	30
Provboende – ett tidsbegränsat beslut om medboende	31
Provboende mot den enskildes vilja – ett avslagsbeslut	31
Kan ett beslut om medboende återkallas eller ändras?	32
När kan ett beslut om medboende ändras eller återkallas?	32
Förbehåll och beslut om medboende	33
Beslut om medboende och 4 kap. 2 § SoL	34
Hemtjänstinsatser i det särskilda boendet.....	34
Ett eller flera beslut?	35
Verkställighet av beslut om medboende	36
Tidpunkt för verkställighet	36
Att verkställa beslut om medboende	37
Verkställighet i det särskilda boendet	37
Möjlighet till parboende i alla särskilda boenden?	38
När anses ett beslut om medboende vara verkställt?	39
Rapportering av ej verkställda beslut.....	39
Den medboende	40
Medboende utan behov av bistånd	40
Medboende med behov av hemtjänstinsatser	41
Ändrade behov hos den medboende	41
Ansvar för hushållssysslor vid parboende	42
Äktenskapsbalken	42
Socialtjänstlagen	42
Fördelning av hushållssysslor mellan makar vid parboende	43
Avgifter för den medboende.....	44
Avgifter enligt socialtjänstlagen	44
Avgifter enligt kommunallagen.....	44
Avgifter enligt befogenhetslagen.....	45
Andra bestämmelser vid parboende enligt 4 kap. 1 c § SoL.....	46
Hälsö- och sjukvård	46
Dokumentation enligt socialtjänstlagen	46
Sekretess och tystnadsplikt	47
Övrigt	48
Tillståndspliktiga verksamheter.....	48
Våld och andra övergrepp i nära relationer.....	48
Planera bostäder för parboende.....	50

Utformning av bostäder.....	50
Del 2. Handläggningsprocessen – modellen Äldres behov i centrum	53
Handläggningsprocessen och Äldres behov i centrum.....	55
Nationellt stöd till implementering av Äldres behov i centrum.....	55
Att fortsätta leva och bo tillsammans.....	56
Att tänka på när ansökan hanteras.....	56
Det informerande samtalet	56
Informerande samtal vid nedsatt beslutsförmåga.....	57
Informerande samtal med den andra maken	57
Förtydligad frågeställning.....	58
Dokumentation	58
Att tänka på när fakta inhämtas.....	58
Den enskildes uppfattning	59
Uppgifter från andra	59
Dokumentation	60
Att tänka på när behov ska bedömas.....	60
Dokumentation	61
Att tänka på när beslut ska fattas	61
Dokumentation	62
Del 3. Hyreslagstiftningen vid parboende – juridiska perspektiv	63
Hyreslagstiftningen vid parboende	65
Är det ett hyresförhållande?.....	65
Översiktlig information om vissa bestämmelser i hyreslagen	66
Hyrestid och uppsägning	66
Besittningsskydd.....	67
Besittningsskydd vid blockuthyrning.....	67
Inneboende	67
Avstående från besittningsskydd.....	68
Vilken betydelse har avståendet från besittningsskydd?	68
Förlängning av hyresavtalet för make eller sambo som har del i hyresrätten	68
Förlängning av hyresavtalet för make eller sambo som inte har del i hyresrätten	69
Övergång av hyresrätten vid bodelning eller arvskifte m.m.....	69
Hyra i andra hand.....	69
Hyressättningsregler.....	70
Särskilda hyresrättsliga frågor om parboende	71
Provboende	71

Utformning av hyreskontrakt	72
Vad händer med hyresavtalet när den ena maken eller sambon avlider?.....	72
Avstående från besittningsskydd	73
Information till makarna eller samborna vid inflyttning.....	74
Kan hyresgästen behålla lägenheten i ordinärt boende?	74
Del 4. Exempel.....	77
Exempel på hur kommuner har hanterat hyresrättsliga frågor	79
Exempel 1. Överenskommelse om avstående från besittningsskydd	79
Exempel 2. Bilaga till hyreskontrakt	81
Exempel 3. Tillämpningsregler och bilagor till hyreskontrakt.....	82
Exempel 4. Tillämpningsregler och bilaga till hyreskontrakt.....	84
Referenser	85
Bilaga 1 Metod för att ta fram vägledningen	89

Sammanfattning

Socialstyrelsen har tillsammans med Boverket regeringens uppdrag att publicera en vägledning som stöd för tillämpningen av bestämmelserna om parboende för särskilda boendeformer för äldre i 4 kap. 1 c § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Socialstyrelsen har valt att även ta med bestämmelsen om parboende i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF.

Socialstyrelsen ansvarar för de delar som gäller socialtjänstlagstiftningen och Boverket för de delar som gäller hyreslagstiftningen. Samråd har genomförts med organisationen Sveriges Kommuner och Landsting, SKL.

- Rätten till parboende för äldre gäller i alla former av särskilda boenden, det vill säga även boenden inriktade på personer med demenssjukdom eller andra speciella inriktningar.
- Parboende kan verkställas i samma rum eller samma lägenhet eller olika rum eller lägenheter under förutsättning att makarna upplever sig sammanbo. Vidare kan parboende enligt 4 kap. 1 c § Sol även verkställas så att den ene maken bor i särskilt boende och den andra i ett trygghetsboende under förutsättning att båda boendeformerna är belägna i samma byggnad.
- En ansökan om medboende från den biståndsberättigade kan inte villkoras med att den medboende måste behålla den tidigare bostaden eller avstå från besittningsrätten.
- För en medboende utan beslut om insatser enligt SoL gäller inte bestämmelserna om avgifter och dokumentation i SoL. Inte heller gäller bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt.
- Om bostaden upplåts enligt 12 kap. jordabalken (hyreslagen) uppstår ett hyresförhållande och då gäller bland annat reglerna om bruksvärdeshyra, besittningsskydd och uppsägning i hyreslagen.
- Det har ännu inte utvecklats någon rättspraxis om parboende hos hyresnämnderna eller Svea hovrätt.
- Sammanboende make/maka eller sambo har i normalfallet rätt att överta en gemensam lägenhet efter dödsfall, även om de inte tillhör den kategori som har rätt till boendet. Hyreslagstiftningen visar på olika vägar att gå för att lösa de problem som kan uppstå i sådana fall. Omständigheterna i det enskilda fallet är dock alltid avgörande.
- Det är viktigt att hålla isär tillämpningen av socialtjänstlagstiftningen och hyreslagstiftningen. Vid parboende måste båda lagstiftningarna tillämpas.
- Vägledningen ger stöd för hur en ansökan om medboende kan hanteras enligt modellen Äldres behov i centrum (ÄBIC).

Läsanvisning

Denna vägledning utgår från bestämmelserna i 4 kap. 1 c § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF, om parboende i särskilt boende för äldre. Vid parboende är det nödvändigt att beakta såväl socialtjänstlagstiftningen som hyreslagstiftningen. Syftet är att ge stöd vid tillämpning av båda regelverken.

Vägledningen är uppdelad i fyra delar. Två delar tar upp parboende med utgångspunkt i juridiken. Del 1 omfattar socialtjänstlagstiftningen och del 3 hyreslagstiftningen. Del 2 tar upp handläggningsprocessen i socialtjänsten ur ett metodperspektiv. Texten utgår från modellen Äldres behov i centrum, ÄBIC. I del 4 redovisas exempel från kommuner på tillämpning som rör hyreslagstiftningen.

Socialstyrelsen ansvarar för del 1 och 2 och Boverket för del 3 och de exempel som tas upp i del 4.

Tanken är att vägledningen ska kunna användas som en uppslagsbok, vilket innebär att den avsiktligt innehåller vissa upprepningar av text. För att göra det lättare att hitta i texten innehåller vägledningen flera hänvisningar mellan olika delar, kapitel och avsnitt liksom hänvisningar till annat material. Vägledningen har en detaljerad innehållsförteckning men inte något sakregister. Den som vill söka efter vissa ord i texten ges ändå möjlighet till detta eftersom vägledningen också är tillgänglig på Socialstyrelsens webbplats.

Make/maka/sambo/registrerad partner

För att göra denna vägledning något mer lättläst används ordet makar om gifta par, personer som sammanbor enligt sambolagen (2003:376) och registrerade partner enligt den tidigare lagen (1994:1117) om registrering av partnerskap. Ordet make är könsneutralt och avser både maka och make. Makar och sambor avser både par med man och kvinna och samkönade par.

Vanliga begrepp i denna vägledning

Biståndsberättigad är den som är beviljad bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL i form av boende i en sådan särskild boendeform för service och omvårdnad för äldre som anges i 5 kap. 5 § SoL.

Hyreslagen är ingen egen lag utan den vanliga benämningen på 12 kap. i jordabalken.

Medboende är den som flyttar med en biståndsberättigad till ett särskilt boende utan att själv ha behov och beslut om en sådan insats. Beslutet om medboende ställs till den biståndsberättigade.

Ordinärt boende avser bostäder som inte ges med stöd av socialtjänstlagen. Som exempel kan nämnas hyreslägenhet, bostadsrättslägenhet eller fristående villa. Seniorbostäder och trygghetsbostäder är andra exempel på bostäder i ordinärt boende.

Parboende benämns när makar, sambor eller registrerade partner sammanbor i särskilt boende enligt 4 kap. 1 c § SoL eller 2 kap. 2 § SoF.

Permanent boende avser ett beslut om särskilt boende som inte är tidsbegränsat och där den biståndsberättigade ska bo tills vidare.

Provboende avser ett tidsbegränsat beslut enligt socialtjänstlagen om rätt för den biståndsberättigade att ha en medboende i särskilt boende.

Särskilt boende benämns ett individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen och som verkställs i en sådan särskild boendeform för service och omvårdnad för äldre som anges i 5 kap. 5 § SoL.

Förkortningar

AR	Allmänna råd
Bet.	Betänkande från utskott i riksdagen
BBR	Boverkets byggregler
BD	Bostadsdomstolen
Ds	Departementsserien
FL	Förvaltningslagen
HSL	Hälso- och sjukvårdslagen
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
JO	Justitieombudsmannen/Riksdagens ombudsmän
JB	Jordabalken
KL	Kommunallagen
LOV	Lagen om valfrihetssystem
LSS	Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade
ML	Mervärdesskattelagen
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen
RBD	Rättsfall från Bostadsdomstolen
RH	Rättsfall från hovrätterna
RÅ	Regeringsrättens Årsbok
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SoF	Socialtjänstförordningen
SoL	Socialtjänstlagen
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄktB	Äktenskapsbalken
ÄB	Ärvdabalken

Aktuella lagar och förordningar

Arbetsmiljölagen (1977:1160)
Bostadsrättslagen (1991:614)
Förordningen (2007:159) om investeringsstöd till äldreboenden m.m.
Förvaltningslagen (1986:223)
Hyresförhandlingslagen (1978:304)
Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)
Jordabalken
Kommunallagen (1991:900)
Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
Lag (1994:1117) om registrerat partnerskap Upphörde att gälla 2009-05-01
Lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter
Lagen (2008:962) om valfrihetssystem
Mervärdesskattelagen (1994:200)
Offentlighet- och sekretesslagen (2009:400)

Plan- och bygglagen (2010:900)
Sambolagen (2003:376)
Socialtjänstlagen (2001:453)
Socialtjänstförordningen (2001:937)
Äktenskapsbalken
Ärvdabalken

Bakgrund

Att kunna få bo tillsammans på äldre dagar även i de fallen endast en make eller sambo är i behov av bostad och vård- och omsorgsinsatser i ett särskilt boende är från den 1 november 2012 en rättighet. Det innebär att makar eller sambor har möjlighet att välja att fortsätta bo tillsammans även då omsorgsbehovet påverkar den enskildes möjlighet att kunna bo kvar i det ordinära boendet.

Sedan den 1 juli 2006 gäller att makar eller sambor där båda har behov av särskilt boende har rätt att bo tillsammans i samma särskilda boende.

Uppdraget

Socialstyrelsen fick hösten 2012 i uppdrag av regeringen² att ta fram en vägledning för frågor som har anknytning till den nya bestämmelsen i 4 kap. 1 c § i SoL. Då ärenden om parboende också kan bli aktuella enligt bestämmelsen i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF, har Socialstyrelsen valt att i vägledningen även ta upp frågor som rör denna bestämmelse.

Syftet med vägledningen är att ge stöd i handläggning och beslut av ärenden, stöd för bedömning och utformning av beslut, stöd i utredningsarbetet, vägledning i relevanta delar av hyreslagstiftningen samt stöd för tillämpning av regler och avgifter enligt socialtjänstlagen och hyror enligt hyreslagstiftningen.

I samma uppdrag ingår att följa upp den nya bestämmelsen. Det uppdraget hanteras i särskild ordning och berörs inte i denna vägledning.

Vägledningen har tagits fram i samarbete med Boverket och i samråd med organisationen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

² Regeringsbeslut S2012/6730/FST den 27 september 2012

Del 1. Parboende i särskilt boende – ur ett juridiskt perspektiv

Bestämmelser om parboende

I socialtjänstlagstiftningen finns det två bestämmelser som reglerar rätten till parboende i särskilda boendeformer för äldre. Bestämmelserna återfinns i 4 kap. 1 c § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF. Den senare bestämmelsen ger rätt till parboende då båda är behov av ett särskilt boende, medan den första bestämmelsen även ger den rätten då endast den ena av makarna eller samborna behöver ett särskilt boende. Bestämmelserna behandlar olika situationer, och det är därför nödvändigt att hålla isär tillämpningen av dem.

Socialtjänstlagen

4 kap. 1 c § SoL

För den som har beviljats eller beviljas bistånd i form av boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 §, ska det ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo. Detta gäller under förutsättning att paret varaktigt har sammanbott eller, om den ena parten redan bor i ett sådant boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott.

Första stycket gäller oavsett om maken eller sambon har behov av boende i särskild boendeform.

Den 1 november 2012 infördes en ny bestämmelse i SoL.³ Den innebär att under vissa förutsättningar har äldre makar och sambor som har levt tillsammans rätt att fortsätta att bo tillsammans i ett särskilt boende även i de fall när endast den ene har behov av ett sådant boende – rätt till medboende.

Rätten till medboende prövas mot vad som anges som skälig levnadsnivå i SoL. Av 4 kap. 1 c § SoL framgår att för den som har beviljats eller beviljas bistånd i form av boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL ska det ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo. Detta gäller under förutsättning att paret varaktigt har sammanbott eller, om den ena parten redan bor i ett sådant boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott. Avgörande för prövningen av skälig levnadsnivå är den biståndsberättigades behov av särskilt boende. Det spelar således inte någon roll om den andra maken eller sambon behöver en sådan insats.⁴ Rätten till medboende inträder när den ena behöver ett särskilt boende. Rätten till medboende ska således inte heller prövas mot resterande villkor i 4 kap. 1 § SoL, det vill säga om behoven kan tillgodoses av den

³ Prop. 2011/12:147, bet. 2011/12:SoU21, rskr. 2012/13:3

⁴ Prop. 2011/12:147 s. 43

enskilde själv eller på något annat sätt.

Bestämmelsen omfattar inte personer med funktionsnedsättning som bor i en bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad enligt lagen (1993:378) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, eller en bostad med särskild service enligt 5 kap. 7 § SoL.

Begreppen make och sambo

Enligt 4 kap. 1 c § SoL ingår det i den biståndsberättigades skäliga levnadsnivå att få sammanbo med sin make eller sambo i det särskilda boendet. Ordet make är könsneutralt och används för såväl make som maka. I detta sammanhang likställs registrerade partner med makar. Med sambo avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (jfr 1 § första stycket sambolagen [2003:376]).⁵

Begreppet sammanbo

I 4 kap. 1 c § SoL talas det om att den biståndsberättigade har rätt att sammanbo med sin make eller sambo. Vad som avses med begreppet sammanbo berörs inte närmare i lagstiftningen. Begreppet belyses dock i viss mån i förarbetena, där det sägs att det inte kan handla om att bo skilda från varandra på ett sådant sätt att det kan betraktas som särboende. Men det behöver inte heller innebära att paret ska bo i samma rum.⁶ Sammanbo kan således betyda att paret bor i samma rum, lägenhet eller särskilda boende.⁷ I detta torde också inrymmas att paret bor i varsitt rum eller varsin lägenhet i samma särskilda boende.

Ett annat exempel som lyfts fram är att paret bor i olika former av boenden i en och samma byggnad.⁸ I propositionen anges inte närmare vad som avses med olika former av boenden. Det hänvisas dock till de delar i departementspromemorian som behandlar denna fråga.⁹ Där anges att olika former av boenden kan innebära att den medboende bor i en trygghetsbostad och den biståndsberättigade i ett särskilt boende så länge som dessa boendeformer finns i en och samma byggnad.¹⁰

Av förarbeten framgår att det inte finns några skäl att försöka exakt ange hur boendet ska vara utformat. Det ska motsvara en skälig levnadsnivå, makarna ska känna att de sammanbor och det ska så långt som det är möjligt tillgodose de önskemål som sökanden har. Den sökande kan dock inte kräva ett speciellt boende.¹¹

Syskon eller vänner som medboende?

Rätten till medboende i särskilt boende omfattar endast dem som uppfyller villkoren i bestämmelsen, det vill säga äldre makar och sambor som varaktigt

⁵ Prop. 2011/12:147 s. 43

⁶ Prop. 2011/12:147 s. 36

⁷ Jfr prop. 2005/06:115 s. 78

⁸ Prop. 2011/12:147 s. 36

⁹ Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁰ Ds 2011:33 s. 42

¹¹ Prop. 2011/12: 147 s. 36 och 37

bott ihop, och där det enligt SoL ska ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo.

Det kan emellertid finnas andra som vill bo tillsammans i ett särskilt boende och som kan ha rätt till det. En ansökan om sammanboende för andra än make eller sambo som inte omfattas av bestämmelsen i 4 kap. 1 c § SoL ska utredas och bedömas av socialnämnden för ett avgörande av om det ingår i en skälig levnadsnivå för den som behöver ett särskilt boende.¹² Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer att en kommun inte kan vägra att ta emot en ansökan om sammanboende som gäller andra än make eller sambo.

Socialtjänstförordningen

2 kap. 2 § SoF

För det fall makar, sambor eller registrerade partner beviljas boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453) skall med skälig levnadsnivå förstås att båda bereds plats i samma boende, om de begär det.

Sedan 1 juli 2006 regleras det i 2 kap. 2 § SoF att om makar, sambor eller registrerade partner beviljas boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL ska med skälig levnadsnivå förstås att båda bereds plats i samma boende, om de begär det.

Denna bestämmelse gäller alltså och om maken eller sambon behöver ett eget särskilt boende, ska bestämmelsen om parboende i SoF tillämpas. Om båda makarna har var sitt beslut om särskilt boende, har de enligt SoF rätt till plats på samma äldreboende om de begär det. Med samma äldreboende avses i detta sammanhang samma rum, lägenhet eller särskilda boende.¹³

Bereds plats i samma boende

I 2 kap. 2 § SoF talas det om att makarna eller samborna ska beredas plats i samma boende om båda har ett beslut om bistånd om särskilt boende. Vad som avses med begreppet samma boende berörs inte närmare i lagstiftningen. Begreppet belyses dock i viss mån i förarbetena, som säger att det kan röra sig om samma rum, lägenhet eller särskilda boende.¹⁴ I detta torde inrymmas att paret bor i varsitt rum eller varsin lägenhet i samma särskilda boende.

Av förarbeten framgår att socialnämnden bör ha möjlighet att när den beviljar ett boende avgöra om de enskilda kan bo i samma rum eller inte eftersom till exempel rummets utformning kan göra det olämpligt av

¹² Prop. 2011/12:147 s. 33

¹³ Prop. 2005/06:115 s. 77 och 78

¹⁴ Prop. 2005/06:115 s. 77

arbetsmiljöskäl att mer än en person vårdas i samma rum. Socialnämnden bör i första hand försöka tillgodose de enskildas önskemål oavsett om det är att dela rum eller ha skilda rum i så nära anslutning som möjligt.¹⁵

¹⁵ Prop. 2005/06:115 s. 78

I vilka boendeformer gäller rätten till parboende?

Rätten till parboende enligt 4 kap. 1 c § SoL gäller i särskilda boendeformer för äldre enligt 5 kap. 5 § SoL. I vissa fall kan parboende även verkställas i en trygghetsbostad. (Läs mer i avsnittet Begreppet sammanbo i kapitlet Bestämmelser om parboende.) I detta kapitel redovisas vad som avses med särskilda boendeformer och trygghetsbostäder.

Särskilda boendeformer för äldre enligt 5 kap. 5 § SoL

Rätten till medboende gäller då den biståndsberättigade beviljas eller sedan tidigare har beviljats boende i en sådan boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL, det vill säga särskild boendeform för service och omvårdnad för äldre människor. Boende i ett särskilt boende förutsätter ett beslut om bistånd från socialnämnden för den som behöver ett sådant boende. Biståndet ska behövsprövas individuellt och utformas enligt intentionerna i SoL.¹⁶

Vad som avses med ett särskilt boende är inte definierat i lag, utan är sedan den så kallade Ädelreformen¹⁷ ett samlingsbegrepp för de former av boenden som tidigare benämndes servicehus, servicelägenheter, ålderdomshem, gruppboenden för dementa samt för sjukvårdsinrättningen sjukhem. Det saknas därmed en legaldefinition av vad som är ett särskilt boende. I förarbeten anges att särskilt boende för äldre är till för dem som inte längre kan bo kvar i sin egen bostad på grund av att behovet av tillsyn eller kravet på trygghet och säkerhet inte längre kan tillgodoses.¹⁸

Under åren 1982–1991 användes ordet servicehus i SoL som ett gemensamt begrepp för olika boenden med gemensam service. I förarbetena till den gamla SoL uppställdes följande tre krav för att ett boende skulle få betecknas som ett servicehus: boendets utformning och utrustning skulle utveckla den enskildes resurser till att leva ett självständigt liv, tjänster skulle kunna erhållas dygnet runt samt att det skulle finnas tillgång på personal för bedömning och tillhandahållande av social- och medicinsk vård.¹⁹

Kriterierna har inte upprepats i samband med Ädelreformen, men kan ändå ge viss vägledning för kommunernas särskilda boenden.

¹⁶ Prop. 2011/12:147 s. 14

¹⁷ Prop. 1990/91:14

¹⁸ Prop. 1996/97:124 s. 89

¹⁹ Prop. 1979/80:1 s. 284 och 286

Demensboenden och boenden med annan speciell inriktning

Bestämmelserna om rätt att sammanbo gäller i alla särskilda boendeformer för äldre enligt 5 kap. 5 § SoL. Det innebär att även särskilda boenden som är inriktade på personer med demenssjukdom omfattas av bestämmelsen i 4 kap. 1 § c SoL liksom andra särskilda boenden med speciell inriktning. Som exempel på speciell inriktning kan nämnas boenden för äldre med psykiska funktionsnedsättningar, för vissa språk eller för de nationella minoriteterna.

I förarbetena framhålls att det kan vara problematiskt att verkställa beslut om medboende om den biståndsberättigades behov kräver ett demensboende. Det förutsätts dock att bra lösningar även i sådana situationer ska gå att finna utan att den biståndsberättigade ska behöva flytta, vilket många gånger kan vara direkt olämpligt.²⁰ Hur sådana lösningar skulle kunna se ut berörs emellertid inte närmare i förarbetena.

I vissa kommuner förekommer särskilda boenden med både avdelningar som är inriktade på personer med demenssjukdom och avdelningar som är inriktade på allmän vård och omsorg om äldre. Om den biståndsberättigade lider av en demenssjukdom kan nämnden erbjuda den medboende en lägenhet eller ett rum i den avdelning som är inriktad på allmän vård och omsorg. En sådan lösning säkerställer att den biståndsberättigade får sina behov tillgodosedda, samtidigt som beslutet om medboende verkställts genom erbjudandet till den medboende.²¹

Trygghetsbostäder

De så kallade trygghetsbostäderna regleras inte i SoL och är inte heller en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL. Det krävs inte biståndsbeslut för att en enskild ska få bo i en trygghetsbostad. Fördelningen av bostäderna sker på samma sätt som på den reguljära bostadsmarknaden, genom till exempel ett kösystem.

Ett beslut om medboende förutsätter att den biståndsberättigade har beviljats särskilt boende.²² Det betyder att den biståndsberättigade inte kan erbjudas en trygghetsbostad tillsammans med sin make eller sambo då den biståndsberättigade har ett beslut om boende i särskilt boende. Däremot kan socialnämnden verkställa ett beslut om medboende genom att erbjuda den medboende en trygghetsbostad samtidigt som den biståndsberättigade får en bostad i ett särskilt boende. I så fall behöver trygghetsbostaden vara belägen i samma byggnad som det särskilda boendet.²³

²⁰ Prop. 2011/12:147 s. 35

²¹ Jfr prop. 2011/12:147 s. 36

²² Jfr 4 kap. 1 c § SoL

²³ Jfr prop. 2011/12:147 s. 36 som i sin tur hänvisar till Ds 2011:33 s. 42

Initiering av ärende och information

Ett ärende om parboende i särskilt boende hos nämnden kan uppkomma på tre olika sätt: genom ansökan, genom anmälan eller på annat sätt.²⁴ Det finns inga särskilda regler för hur ärenden om parboende ska handläggas. Nämnden får tillämpa de regler som gäller generellt för hur ärenden kan uppkomma inom socialtjänsten.

Den enskilde kan till exempel i ett telefonsamtal ställa frågor om vilka regler som gäller för parboende. Då är det viktigt att handläggaren klarlägger om frågan gäller information eller en ansökan om bistånd. En liknande situation kan uppkomma om närstående tar kontakt och frågar om regler för parboende. Det är viktigt att klarlägga om frågan ska hanteras som en anmälan eller som en allmän förfrågan om regelverket.²⁵

I informationen som handläggaren ger kan ingå att det är två förutsättningar som måste vara uppfyllda för att man ska kunna beviljas parboende. Den ena är att man varaktigt sammanbor eller tidigare varaktigt har sammanbott och den andra att båda makarna vill fortsätta att bo tillsammans.

I samband med ansökningar om särskilt boende är det också viktigt att nämnden informerar om möjligheten till parboende där detta kan vara aktuellt.²⁶

²⁴ Jfr 11 kap. 1 § SoL och Socialstyrelsen (2010a) s. 75 ff.

²⁵ Jfr JO 1997/98 s. 347

²⁶ Jfr 3 kap. 1 § SoL

Ansökan om parboende

Generellt gäller att en ansökan om hjälp enligt SoL endast kan göras av den enskilde själv eller av en legal ställföreträdare, som till exempel god man eller förvaltare. Anhöriga eller närstående har inte någon rätt att agera som ställföreträdare för en enskild. De kan därmed inte ansöka om insatser för den enskildes räkning. Det enskilde kan dock utse en anhörig eller närstående till sitt ombud genom en fullmakt.

Eftersom det inte finns särskilda regler för ärenden om parboende, ska en ansökan göras av den enskilde själv eller av en legal ställföreträdare. Om vuxna barn, andra anhöriga eller närstående eller hälso- och sjukvården anmäler behov av särskilt boende och önskan om parboende, får frågan hanteras inom ramen för en förhandsbedömning.²⁷

Ansökan om medboende

I förarbetena till bestämmelsen om medboende anges att part i ett ärende om medboende är den biståndsberättigade.²⁸ Detta betyder att det är den som har behov av bistånd i form av särskilt boende som ska ansöka om att den vill ha en medboende. Att det är den biståndsberättigade som ska ansöka om medboende följer även i viss mån av bestämmelsen i 4 kap. 1 c § SoL. Där anges att det ingår i den biståndsberättigades skäliga levnadsnivå att få sammanbo med sin make eller sambo.

Det finns dock inga begränsningar för vilka biståndsinsatser som kan begäras enligt SoL. En make eller sambo som inte själv behöver insatsen särskilt boende kan därför ansöka om att få flytta med den som har beviljats en sådan insats.²⁹

Ansökan från den biståndsberättigade

4 kap. 1 och 1 c §§ SoL

Som nämnts tidigare är den biståndsberättigade part i ett ärende om medboende.³⁰ Detta betyder att det är den som har behov av bistånd i form av särskilt boende som ska göra ansökan om att den vill ha en medboende.

Tidpunkt för ansökan

Det finns inget i lagstiftningen som reglerar när en ansökan om medboende ska göras. Den biståndsberättigade kan alltså ansöka om medboende i samband med ansökan om särskilt boende. Ansökan kan även göras efter flytten eller efter en längre tid i ett särskilt boende.

²⁷ Jfr 3 kap. SOSFS 2006:5

²⁸ Prop. 2011/12:147 s. 35

²⁹ Prop. 2011/12:147 s. 35

³⁰ Prop. 2011/12:147 s. 35

Både den biståndsberättigade och maken behöver få möjlighet att ta ställning till om de vill fortsätta bo tillsammans i det särskilda boendet. En situation där det kan behövas lite längre tid för detta är när den ena maken under en längre tid har vårdat den andra. En annan situation som kan kräva reflektion är då den biståndsberättigade mycket snabbt behöver flytta till ett särskilt boende av hälsoskäl.

Att flytta från bostad i ordinärt boende till ett särskilt boende kan vara en stor omställning för båda makarna, och hänsynen till den andra kan också påverka tidpunkten för ansökan.

Det är emellertid alltid den enskilde som avgör när ansökan ska göras. Nämnden har ingen möjlighet att bestämma vid vilken tidpunkt den enskilde ska göra ansökan.

Tidsbegränsat eller tillsvidare

En ansökan om medboende kan avse en begränsad tid (provboende) eller vara tillsvidare. Den är den som är i behov av särskilt boende som utformar sin ansökan så som den önskar. Handläggaren behöver klarlägga om ansökan om medboende gäller för en begränsad tid eller tillsvidare. Denna fråga är viktig då ett tidsbegränsat beslut mot den enskildes vilja är att se som ett delavslag.³¹ (Läs mer i kapitlet beslut om medboende i avsnittet Provboende – ett tidsbegränsat beslut om medboende.)

Skälen till att den enskilde ansöker om tidsbegränsat medboende kan vara flera. Det kan vara att den biståndsberättigade vill att den medboende ska provbo innan han eller hon bestämmer sig definitivt, men det kan även vara den medboende som vill pröva först. Det kan därför vara en fördel att den medboende behåller sin ordinarie bostad så länge som det är möjligt.³²

Socialnämnden har dock ingen möjlighet att villkora en ansökan om medboende genom att kräva att den som inte är i behov av särskilt boende behåller sin bostad. Rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL är nämligen inte beroende av att den biståndsberättigade underkastar sig ett sådant krav. Det är emellertid inte förbjudet för kommunen att med berörda diskutera för- och nackdelar med att den medboende behåller sin ordinarie bostad.

2 kap. 2 § SoF

Om båda makarna är i behov av särskilt boende föreligger rätt till parboende enligt bestämmelsen i 2 kap. 2 § SoF. I sådana fall ska var och en av makarna för egen del ansöka om särskilt boende och, om de så önskar, även begära att de ska beredas plats på samma särskilda boende.

Ansökan från make eller sambo

Eftersom det inte finns någon begränsning för vilka biståndsinsatser som man kan ansöka om enligt 4 kap. 1 § SoL, kan även den make som inte

³¹ Jfr JO 2003/04 s. 324 och JO beslut 17 april 2008, dnr 1105-2008

³² Prop. 2011/12:147 s. 34

behöver särskilt boende ansöka om att få bo tillsammans med den make som behöver av insatsen. Nedan följer exempel på hur en sådan situation skulle kunna behandlas enligt bestämmelserna i SoL.

4 kap. 1 och 1 c §§ SoL

En ansökan om att få bo tillsammans med den make som beviljats särskilt boende kan inkomma från den make som inte har behov av den insatsen. När det framgår att ansökan gäller att bli medboende är det lämpligt att handläggaren informerar om att det är den biståndsberättigade som ska ansöka om att få ha en medboende. Om det inkommer en ansökan från den biståndsberättigade ska socialnämnden pröva ansökan om medboende enligt 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL.³³

4 kap. 1 § SoL

Om maken som inte har behov av särskilt boende väljer att inte dra tillbaka ansökan och den biståndsberättigade inte gör en ansökan om medboende, måste nämnden pröva ansökan om att få sammanbo enligt 4 kap. 1 § SoL. Detta då det inte finns några bestämmelser i lag som reglerar vilka insatser man kan ansöka om som bistånd.

4 kap. 1 § SoL och 2 kap. 2 § SoF

Om en make eller en sambo ansöker om att få bli medboende behöver nämnden klarlägga om ansökan gäller boende i särskilt boende för den sökande eller om den gäller att få fortsätta att sammanbo med den biståndsberättigade som medboende.

Om maken eller sambon själv behöver boende i särskilt boende ska bestämmelsen om parboende i 2 kap. 2 § SoF tillämpas. Det innebär att respektive makes ansökan om särskilt boende ska utredas var för sig och leda till varsitt beslut om särskilt boende enligt 4 kap. 1 § SoL. Om båda makarna har varsitt beslut om särskilt boende, har de enligt SoF rätt till plats på samma äldreboende. Med samma boende avses i detta sammanhang samma rum, samma lägenhet eller samma särskilda boende.³⁴

Personer med nedsatt beslutsförmåga

Som nämnts ovan kan ansökan om insatser enligt SoL endast göras av den enskilde själv eller av en legal ställföreträdare (god man eller förvaltare). (Se vidare om god man och förvaltare i handboken Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.³⁵) Anhöriga eller närstående har inte några rättsliga befogenheter att agera som ställföreträdare för en enskild. Detta betyder att en make till en enskild som har behov av särskilt boende inte har någon befogenhet att ansöka om insatsen medboende för dennes räkning.

Då en make eller en sambo är god man eller förvaltare för den biståndsberättigade behöver särskilt uppmärksammas om det finns intressekonflikter

³³ Prop. 2011/12:147 s. 35

³⁴ Prop. 2005/06:115 s. 77 och 78

³⁵ Socialstyrelsen (2010a)

mellan den legala ställföreträdaren och den biståndsberättigade när det gäller viljan att fortsätta att bo tillsammans.

Som information kan också nämnas att överförmyndaren kan pröva behovet av en särskild god man om det föreligger en intressekonflikt mellan en redan utsedd god man eller förvaltare och den som har god man eller förvaltare. Den särskilt utsedda gode mannen ska då företräda den enskilde i den situation som avser intressekonflikten.³⁶

³⁶ 11 kap. 2 § FB

Utredningen

Det finns inga särskilda regler för hur ärenden om medboende ska utredas och dokumenteras. Nämnden ska tillämpa de regler som gäller generellt för utredning och dokumentation av ärenden inom socialtjänsten. Däremot ska utredningen omfatta två moment som är av betydelse för bedömningen av den biståndsberättigades rätt att ha en medboende. Det är om paret varaktigt har sammanbott och om båda makarna vill fortsätta att bo tillsammans i det särskilda boendet.³⁷

Den biståndsberättigades behov av hemtjänstinsatser i det särskilda boendet kan behöva utredas eftersom³⁸ den biståndsberättigades rätt till hemtjänstinsatser kan påverkas av att den medboende flyttar med till det särskilda boendet. Det kan även bli aktuellt om den medboendes behov förändras under boendetiden. (Läs med i kapitlet Den medboende och Ansvar för hushållssysslor vid parboende).

Under utredningen kan det också finnas skäl för handläggaren att fundera på i vilket eller vilka särskilda boenden ett beslut om medboende kan verkställas. Handläggaren kan till exempel informera om vilka särskilda boenden som har bra bostäder för två personer.

Varaktigt sammanbott

En förutsättning för att paret ska ha rätt att sammanbo i ett särskilt boende är att paret varaktigt har sammanbott eller, om den ena i paret redan bor i ett sådant boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott.³⁹ Det kan således inte vara fråga om en sammanlevnad av kortvarigare karaktär.⁴⁰ Av förarbetena framgår att det inte är lämpligt att ange hur lång tid som avses med varaktigt sammanboende. Frågan får avgöras efter en helhetsbedömning i varje enskilt fall.⁴¹ Faktorer att beakta är till exempel förekomsten av en gemensam permanent bostad och ett gemensamt hushåll. Vidare kan även sådant som gemensam folkbokföringsadress påverka bedömningen.⁴²

Båda makarnas vilja

En annan förutsättning för att paret ska ha rätt att sammanbo i det särskilda boendet är att båda makarna vill fortsätta att bo tillsammans i ett sådant boende.⁴³ Om endast en i paret vill det, finns det inga förutsättningar för att en ansökan om medboende ska bifallas.⁴⁴

³⁷ Jfr 4 kap. 1 c § SoL och prop. 2011/12:147 s. 34

³⁸ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

³⁹ Jfr 4 kap. 1 c § SoL

⁴⁰ Prop. 2011/12:147 s. 43

⁴¹ Prop. 2011/12:147 s. 43

⁴² Prop. 2011/12:147 s. 43

⁴³ Prop. 2011/12:147 s. 34 och 43

⁴⁴ Prop. 2011/12:147 s. 34

Rätten att sammanbo i ett särskilt boende ska således ses som en möjlighet att fortsätta att leva tillsammans. Båda makarna måste kunna säga nej till fortsatt sammanboende.⁴⁵ Det är därför viktigt att nämnden noga klarlägger om båda makarna eller samborna vill fortsätta att leva tillsammans.⁴⁶

För den medboende kan en flytt till ett särskilt boende innebära stora förändringar och nya omständigheter där det kan vara svårt att förutse vad det innebär. Det gäller i dessa situationer att både vara öppen för önskemålen och att kunna informera om vad det kan innebära.⁴⁷

Både den biståndsberättigade och maken behöver få möjlighet att ta ställning till om de vill fortsätta att bo tillsammans i det särskilda boendet. En situation där det kan behövas lite längre tid för detta är när den maken under en längre tid har vårdat den andra. En annan situation som kan kräva reflektion är när den biståndsberättigade mycket snabbt behöver flytta till ett särskilt boende av hälsoskäl.

Ett sätt att ta reda på såväl den biståndsberättigades, som den medboendes vilja till fortsatt sammanboende kan vara att prata med båda makarna tillsammans och med dem var för sig. Att samtala med makarna var för sig kan vara ett sätt att ta reda på om någon av dem känner sig pressad av den andra till att fortsätta sammanbo. Enskilda samtal kan ibland ge förutsättningar för var och en att uttrycka sin vilja oberoende av den andras.

Det kan förekomma att makar utsätts för påtryckningar av vuxna barn som vill att deras föräldrar ska fortsätta sammanbo trots att antingen båda eller en av dem inte vill. Då rätten till parboende endast gäller om båda vill fortsätta bo tillsammans behöver nämnden ta reda på om ansökan ger uttryck för båda makarnas vilja.

Den som beviljats särskilt boende förmår inte heller alltid hävda sina intressen eller föra sin talan. Det kan till exempel vara en äldre person med demenssjukdom eller som behöver vård i livets slutskede. Dessa känsliga situationer ställer särskilda krav på handläggarnas lyhördhet för den biståndsberättigades uppfattning.⁴⁸

Utredning av vilja hos personer som har svårt att uttrycka sin vilja

Det finns inte några krav på hur makarna ska uttrycka sin vilja att fortsätta bo tillsammans för att det ska vara giltigt. Utredaren får använda sin kompetens och lyhördhet för att bedöma vad makarna vill.

Det finns inga speciella regler för dokumentation av utredningar av viljan hos personer med nedsatt beslutsförmåga. Nämnden ska tillämpa de regler som generellt gäller för dokumentation av ärenden inom socialtjänsten. Bestämmelserna i 11 kap. 5 § SoL gäller, det vill säga att faktiska omständigheter av betydelse och händelser av vikt ska dokumenteras. Det torde innebära att utredaren behöver dokumentera de omständigheter som utgör underlaget för ställningstagandet om makarnas vilja.

⁴⁵ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁴⁶ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁴⁷ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁴⁸ Prop. 2011/12:147 s. 34

Beslut om medboende

Det finns inga särskilda regler för hur beslut om medboende ska hanteras. Det är således samma regler som gäller för beslut om medboende som för övriga biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL.

JO har i flera ärenden framhållit vikten av att besluten utformas så att de är tydliga. Av beslutet ska det därför framgå vad den enskilde ansökt om, vad han eller hon har beviljats och om beslutet helt eller delvis går den enskilde emot.⁴⁹ Vidare bör det av beslutet alltid framgå vad biståndsinsatsen innebär i praktiken, det vill säga en närmare beskrivning av vad insatsen innebär för den enskilde.⁵⁰ Dessa generella principer gäller för alla typer av biståndsbeslut och därmed även för beslut om medboende.

Att fatta beslut om medboende

Ett beslut om medboende är i grunden ett biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL. Det prövas med utgångspunkt från vad som ska ingå i en skälig levnadsnivå utöver hemtjänstinsatserna och insatsen bostad i särskilt boende.⁵¹ Bestämmelsen i 4 kap. 1 c § SoL är således inte biståndsgrundande, utan är endast en precisering av när det anses ingå i den biståndsberättigades skäliga levnadsnivå att få leva tillsammans med sin make eller sambo i det särskilda boende som han eller hon beviljas eller har beviljats sedan tidigare.

Av detta följer att båda lagrummen – 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL – ska anges i ett bifallsbeslut eller avslagsbeslut om medboende. Att ett beslut fattas med stöd av 4 kap. 1 § SoL är också en förutsättning för att den enskilde ska kunna överklaga ett avslagsbeslut med förvaltningsbesvär.⁵²

Förutsättningarna för att nämnden ska kunna fatta ett bifallsbeslut med stöd av 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL är att makarna varaktigt har sammanbott, eller om den ena parten redan bor på ett särskilt boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott samt att de vill fortsätta leva tillsammans i det särskilda boendet. Det förutsätts även att en av makarna behöver bo i ett särskilt boende eller sedan tidigare har beviljats en sådan insats.⁵³ Om dessa kriterier inte uppfylls finns det inga förutsättningar för att en ansökan om medboende ska bifalls enligt 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Det finns dock inget som hindrar att nämnden gör en individuell prövning om bistånd kan utgå enbart enligt 4 kap. 1 § SoL.

Om nämnden finner att den enskilde har rätt till särskilt boende, men inte uppfyller kriterierna i 4 kap. 1 c § för medboende, ska detta framgå särskilt

⁴⁹ Se till exempel JO beslut 2003-12-23, dnr 252-2002 och JO 1999/2000 s. 235

⁵⁰ JO beslut 2000-04-06, dnr 699-1999

⁵¹ Prop. 2011/12:147 s. 35

⁵² Jfr 16 kap. 3 § SoL

⁵³ Jfr 4 kap. 1 c § SoL och prop. 2011/12:147 s. 34

av beslutet.⁵⁴ Nämnden kan i sådana fall fatta beslut om delavslag för den del som rör medboende och bifalla den del som rör boende i särskilt boende. En annan möjlighet är att nämnden fattar ett separat bifallsbeslut för boende i särskilt boende och ett separat avslagsbeslut för ansökan om medboende. Om den biståndsberättigade beviljas såväl boende i särskilt boende som rätten att ha en medboende, ska det framgå av beslutet att båda dessa insatser beviljas. Nämnden kan själv avgöra om insatserna ska anges i ett och samma beslut eller i två separata beslut. (Läs mer om detta i avsnittet Ett eller flera beslut?).

Av förarbetena till bestämmelsen om medboende framgår att det endast är den som behöver bistånd i form av särskilt boende som är part i ärendet.⁵⁵ Det innebär att det är den biståndsberättigade som beviljas eller som får avslag på sin ansökan om medboende i enlighet med 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Beslutet om medboende ska således delges den som har ansökt om att få ha en medboende, det vill säga den biståndsberättigade. Som information kan också nämnas att den som har rätt att överklaga ett beslut enligt 22 § förvaltningslagen (1986:223), FL, även har rätt att efter begäran underrättas om ett beslut. Huruvida den medboende har en överklaganderätt enligt 22 § FL eller inte i dessa typer av ärenden berörs inte närmare i förarbeten och har hittills inte varit föremål för domstolsprövning.

Provboende – ett tidsbegränsat beslut om medboende

Att bo tillsammans i ett särskilt boende för äldre personer är alltid frivilligt. Paret behöver därför kunna provbo för att sedan avgöra om de vill fortsätta att bo tillsammans.⁵⁶ Att bo tillsammans i ett särskilt boende kan vara en stor omställning för såväl den biståndsberättigade som den medboende.

Om den biståndsberättigade ansöker om medboende för en tidsbegränsad period (provboende) kan nämnden fatta ett beslut som motsvarar ansökan. Om paret provbor, kan det vara en fördel att den medboende behåller sin ordinarie bostad så länge som det är möjligt.⁵⁷

Socialnämnden har dock ingen möjlighet att villkora ett beslut om medboende genom att kräva att den som inte behöver särskilt boende behåller sin bostad. Rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § och 1 c § SoL är inte beroende av att den biståndsberättigade underkastar sig ett sådant krav. Det är emellertid inte förbjudet för kommunen att med berörda diskutera för- och nackdelar med att den medboende behåller sin bostad.

Provboende mot den enskildes vilja – ett avslagsbeslut

Om beslutet tidsbegränsas mot den biståndsberättigades vilja eller insatsen beviljas under en kortare tid än den enskilde vill innebär det att ansökan

⁵⁴ Jfr JO beslut 2003-12-23, dnr 252-2002

⁵⁵ Prop. 2011/12:147 s. 35

⁵⁶ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁵⁷ Prop. 2011/12:147 s. 34

delvis har avslagits.⁵⁸ Beslutet ska då fattas med stöd av 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Det innebär att den biståndsberättigade kan överklaga beslutet genom förvaltningsbesvär. För sådana beslut gäller även FL:s regler om kommunikering, motivering av beslut, underrättelse om beslut och information om hur man överklagar beslutet.⁵⁹

Det är dock inte möjligt för nämnden att slentrianmässigt tidsbegränsa alla beslut om medboende.⁶⁰ Huruvida det är lämpligt att tidsbegränsa ett sådant beslut och i så fall under hur lång tid får övervägas i varje enskilt fall.⁶¹ Om ett beslut tidsbegränsas, ansvarar nämnden för att följa upp beslutet och om det finns skäl för det fatta ett nytt beslut i god tid innan det tidigare upphör att gälla.⁶²

Kan ett beslut om medboende återkallas eller ändras?

Som nämnts tidigare finns det inga särskilda regler för hur beslut om medboende ska hanteras, det vill säga reglerna om gynnande förvaltningsbeslut gäller även för beslut om medboende.

Ett gynnande förvaltningsbeslut är ett beslut som ger en enskild en förmån. Samtliga insatser som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL är gynnande beslut och således är även ett beslut om medboende ett gynnande beslut.

Av hänsyn till den enskildes trygghet och behov av att kunna inrätta sig efter ett beslut kan gynnande förvaltningsbeslut som huvudregel inte ändras till den enskildes nackdel eller återkallas. Beslut om medboende är ett gynnande beslut och följer alltså huvudregeln för sådana beslut. Nämnden kan till exempel inte mot den enskildes vilja tidsbegränsa ett beslut om medboende om det ursprungliga beslutet gäller tillsvidare.

Det finns dock undantag från huvudregeln om att gynnande beslut inte får ändras eller återkallas.

När kan ett beslut om medboende ändras eller återkallas?

Av tradition har man ansett att återkallelse och ändring av gynnande beslut får göras

- om beslutet har försetts med förbehåll om återkallelse,
- om det föreligger tvingande säkerhetskäl eller
- om ett beslut har fattats med ledning av vilseledande uppgifter som den enskilde har lämnat.⁶³

⁵⁸ JO 2003/04 s. 324 och JO beslut 2008-04-17, dnr 1105-2008

⁵⁹ JO 2003/04 s. 324

⁶⁰ Jfr JO 2003/04 s. 324

⁶¹ Jfr JO 2003/04 s. 324

⁶² Jfr JO 2003/04 s. 324

⁶³ Prop. 1985/86:80 s. 39

Under senare år har det genom en dom från Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten) tydliggjorts att dessutom kan det för beslut om fortlöpande bistånd utan tidsbegränsning finnas vissa situationer där en ändring av ett gynnande beslut kan motiveras med ändrade förhållanden. Ändrade förhållanden kunna vara om biståndsbehovet väsentligen har förändrats. Det är endast förhållanden som beaktas vid det ursprungliga beslutet som kan föranleda en omprövning.⁶⁴

Vidare kan nämnas att gynnande beslut kan återkallas eller ändras på den enskildes begäran.⁶⁵ Det innebär att beslutet om medboende kan återkallas om begäran om återkallelse kommer från den biståndsberättigade själv, det vill säga den som har beviljats medboende.

Den medboende kan inte begära återkallelse av beslutet om medboende, eftersom det är den biståndsberättigade som har fått medboende beviljat. Om den medboende meddelar att han eller hon inte längre vill vara medboende, torde det få anses att förutsättningarna för biståndsbeslutet väsentligen har förändrats och att en återkallelse kan motiveras av detta skäl.⁶⁶

Om den biståndsberättigade flyttar tillbaka till sin tidigare bostad eller avlider, upphör förutsättningarna för medboende och därmed torde beslutet kunna återkallas. Den medboendes rätt att bo kvar i bostaden i det särskilda boendet får då hanteras enligt det hyresrättsliga regelverket. (Läs mer i del 3 i kapitlet Hyreslagstiftningen vid parboende i avsnitten Översiktlig information om vissa bestämmelser i hyreslagen och Särskilda hyresrättsliga frågor om parboende.)

Förutsättningarna för beslutet om medboende förändras också när den medboende själv, på grund av förändrat hälsotillstånd, beviljas särskilt boende. Om paret, efter att den medboende fått särskilt boende beviljat, vill fortsätta att leva tillsammans har de enligt 2 kap. 2 § SoF rätt till parboende.

Förbehåll och beslut om medboende

Ett beslut om bistånd enligt SoL kan innehålla ett förbehåll som gör den fortsatta giltigheten av beslutet beroende av att nämnden omprövar beslutet. Därmed kan även ett beslut om medboende förses med ett förbehåll.

I lagstiftningen uppställs inte några särskilda krav på hur ett sådant förbehåll ska se ut eller utformas. Det är emellertid viktigt att förbehållen utformas med eftertanke och så långt som möjligt anger under vilka precisa förutsättningar en omprövning kan göras.

Ett förbehåll anger enbart under vilka förutsättningar som ett beslut om bistånd enligt SoL upphör att gälla eller när ett sådant kan omprövas. Det går därmed inte att med rättslig verkan förse ett beslut om medboende med förbehåll för att den medboende i en viss situation måste flytta. Den medboendes besittningsrätt regleras i hyreslagstiftningen, och det är dessa regler som styr under vilka omständigheter besittningsrätten upphör. Hyreslagstiftningen reglerar också när och hur avstående från besittningsrätten kan göras. Även

⁶⁴ RÅ 2000 ref. 16

⁶⁵ Bull (1999) s. 123

⁶⁶ Jfr RÅ 2000 ref. 16

om nämnden i ett förbehåll i beslutet om bistånd enligt SoL anger att den medboende måste flytta när den medboende avlider, är det inte säkert att det finns en sådan skyldighet för den medboende enligt hyreslagstiftningen. (Läs mer i del 3 i kapitlet Hyreslagstiftningen vid parboende i avsnitten Översiktlig information om vissa bestämmelser i hyreslagen och Särskilda hyresrättsliga frågor om parboende.)

Beslut om medboende och 4 kap. 2 § SoL

Bestämmelsen i 4 kap. 2 § SoL ger socialnämnden befogenhet att ge bistånd utöver vad som följer av 4 kap. 1 § SoL om det finns skäl för det. Kan nämnden fatta beslut om medboende med stöd av 4 kap. 2 § SoL istället för 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL?

JO har i flera ärenden framhållit att nämnden inte fritt kan välja att behandla en ansökan enligt 4 kap. 1 § eller 4 kap. 2 § SoL. När nämnden får en ansökan om bistånd måste den i första hand pröva om den enskilde har rätt till den begärda insatsen enligt 4 kap. 1 § SoL. Skulle beslutet efter en sådan prövning gå den enskilde emot, kan beslutet överklagas genom förvaltningsbesvär (jfr 16 kap. 3 § SoL). Först då nämnden finner att den enskilde inte har rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL, kan den ge den enskilde bistånd med stöd av 4 kap. 2 § SoL.⁶⁷

Den slutsats som kan dras av dessa JO-uttalanden är att en ansökan om medboende från den biståndsberättigade först måste prövas mot bestämmelserna i 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Om förutsättningarna för ett bifallsbeslut är för handen, ska beslutet även fattas med stöd av dessa bestämmelser.

En ansökan kan emellertid komma från den av makarna som inte har behov av särskilt boende om att få sammanbo med den make eller sambo som har beviljats den insatsen. Förutsättningar för nämnden att bevilja en sådan ansökan med stöd av 4 kap. 1 och 1 c § SoL är i regel utesluten, eftersom bestämmelsen i 4 kap. 1 c § anger att det ska ingå i den biståndsberättigades skäligen levnadsnivå att få sammanbo med sin make. I sådana fall kan nämnden överväga om biståndet ska ges med stöd av 4 kap. 2 § SoL. Beslutet ställs då till den sökanden och inte till den av makarna som har beviljats insatsen särskilt boende. Ett sådant beslut är följaktligen inte ett beslut om medboende enligt 4 kap. 1 och 1 c §§ SoL.

Hemtjänstinsatser i det särskilda boendet

I förarbetena sägs att det är viktigt att det tydligt framgår i ett beslut vilka service- och omsorgsinsatser som den biståndsberättigade är beviljad i det särskilda boendet, så att ansvaret för dessa insatser inte faller på den medboende.⁶⁸ Nämnden ska således enligt förarbetena ta ställning vilka hemtjänstinsatser den biståndsberättigade ska få i det särskilda boendet och det ska synas tydligt i beslutet vad som gäller.

⁶⁷ Se till exempel JO 2003/04 s. 236 och JO beslut 2009-10-08, dnr 3309-2008

⁶⁸ Prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

Ett eller flera beslut?

I samband med att nämnden prövar en ansökan om medboende kan det bli aktuellt att även pröva den enskildes rätt till särskilt boende och de hemtjänstinsatser⁶⁹ som den enskilde ska få i boendet. I ett och samma ärende kan det därför bli aktuellt att fatta beslut om tre insatser.

Det finns inget i lagstiftningen som uttryckligen reglerar hur många beslut som ska fattas när den enskilde ansöker om flera insatser. Det innebär att det inte finns några hinder för att i beslutet om bostad i särskilt boende inkludera de hemtjänstinsatser som den enskilde ska få i det särskilda boendet och även beslutet om medboende. Beslutet måste dock vara tydligt. Av beslutet måste därför framgå vad den enskilde ansökt om, vad han eller hon har beviljats och om beslutet helt eller delvis går den enskilde emot.⁷⁰ Otydliga beslut kan innebära rättsförluster för enskilda.

Det är nämnden som avgör om samtliga insatser ska inkluderas i ett och samma beslut, eller om det ska fattas separata beslut. Oavsett hur nämnden hanterar frågan måste den garantera att beslutet är tydligt för den enskilde.

⁶⁹ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

⁷⁰ Se till exempel JO beslut 2003-12-23, dnr 252-2002 och JO 1999/2000 s. 235

Verkställighet av beslut om medboende

Ibland framgår det redan av biståndsbeslutet var och hur det ska verkställas, det vill säga det är klart i vilket särskilt boende som paret ska bo och om det är i samma rum, i samma lägenhet eller i var sitt rum eller i var sin lägenhet. I andra ärenden måste beslut om verkställighet fattas i samband med att besluten verkställs. Det kan till exempel vara så att det först i samband med verkställigheten blir aktuellt att ta ställning till om paret kan bo i samma rum, i samma lägenhet eller i varsitt rum eller varsin lägenhet.

Tidpunkt för verkställighet

Ett biståndsbeslut som fattas med stöd av 4 kap. 1 § SoL ska enligt 16 kap. 3 § SoL verkställas omedelbart. Det betyder att även ett beslut om medboende ska verkställas omedelbart, eftersom ett sådant beslut i grunden är ett biståndsbeslut som fattats med stöd av 4 kap. 1 § SoL.⁷¹

Ibland kan det ta längre tid att verkställa vissa beslut om bistånd än andra.⁷² Det kan till exempel finnas särskilda svårigheter med att hitta ett boende som lämpar sig såväl för den biståndsberättigades omsorgsbehov som för parboende. Det kan också vara så att den enskilde har ett specifikt önskemål om var eller hur beslutet ska verkställas.

Om det inte går att verkställa ett beslut om särskilt boende och medboende omedelbart, för den som inte redan bor på ett särskilt boende, är det viktigt att handläggaren håller kontakt med den biståndsberättigade till dess att beslutet har verkställts. Det kan bli aktuellt att nämnden, efter ansökan, går in med tillfälliga insatser i avvaktan på att det ursprungliga beslutet verkställs.

Grundregeln är att beslut om bistånd enligt SoL ska verkställas omedelbart.⁷³ Sedan 1 juli 2006 finns en skyldighet för kommunen att rapportera ej verkställda beslut till tillsynsmyndigheten.⁷⁴ I förarbeten till denna bestämmelse understryks att den tidsgräns på tre månader som gäller för rapporteringsskyldigheten av ej verkställda beslut inte avser den tid som nämnden har på sig för att verkställa ett beslut.⁷⁵ (Läs mer i avsnittet Rapportering av ej verkställda beslut.)

⁷¹ Prop. 2011/12:147 s. 35

⁷² Jfr prop. 2005/06:115 s. 124

⁷³ 16 kap. 3 § SoL

⁷⁴ 16 kap. 6 f § SoL

⁷⁵ Prop. 2005/06:115 s. 124

Att verkställa beslut om medboende

Efter att socialnämnden fattat ett slutgiltigt beslut om såväl särskilt boende som om medboende, ska nämnden ta ställning till hur beslutet eller besluten ska verkställas.

I frågor om verkställighet av beslut om bistånd enligt SoL har nämnden ett relativt stort handlingsutrymme att besluta om förutsättningarna och formerna för verkställigheten.⁷⁶ Nämnden har därmed en relativt stor handlingsfrihet när det gäller hur ett beslut om medboende ska verkställas.⁷⁷

Det boende som erbjuds ska tillgodose den biståndsberättigades omsorgsbehov och tillförsäkra honom eller henne en skälig levnadsnivå. Detta gäller såväl valet av särskilt boende som hur medboendet ska verkställas i det särskilda boendet. Boendet ska vara utformat så att makarna eller samborna känner att de sammanbor i det särskilda boendet.⁷⁸ (Läs mer i kapitlet Bestämmelser om parboende i avsnitten Begreppet sammanbo och Beredas plats i samma boende.)

Vidare ska nämnden så långt det är möjligt beakta den biståndsberättigades önskemål om särskilt boende och hur det ska verkställas. Bestämmelserna i 3 kap. 5 § SoL förutsätter att socialnämndens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde. Bestämmelsen innebär att den biståndsberättigade ska ha inflytande över hur en beslutad insats enligt 4 kap. 1 § SoL verkställs. Det är därför viktigt att nämnden är lyhörd för de önskemål som uppkommer om det särskilda boendet. Den biståndsberättigade har emellertid inte oinskränkt rätt att få som han eller hon vill.⁷⁹

I förarbetena beskrivs inte närmare hur ett boende ska vara utformat, för att det ska anses vara lämpligt för parboende. Huruvida en bostad är lämplig för parboende får avgöras från fall till fall. Sökandens behov och önskemål och de omständigheter som råder blir vägledande.

Verkställighet i det särskilda boendet

När nämnden ska verkställa ett beslut om medboende, måste den också ta ställning till på vilket sätt medboendet ska verkställas i det särskilda boendet. Verkställigheten innehåller ett ställningstagande till om paret ska bo i samma rum, i samma lägenhet eller i varsitt rum eller i varsin lägenhet. Även i detta avseende är socialnämnden skyldig att ta hänsyn till den enskildes önskemål och vara lyhörd för dessa.⁸⁰ Det kan vara så att makarna önskar dela bostad eller vill ha skilda rum i så nära anslutning till varandra som möjligt.

Vidare ska nämnden säkerställa att boendeformen i det särskilda boendet tillgodeser den biståndsberättigades omsorgsbehov och tillförsäkrar honom eller henne en skälig levnadsnivå.

Då beslutet om medboende ska verkställas efter att den biståndsberättigade antingen redan flyttat in eller sedan tidigare bor i ett särskilt boende behöver nämnden ta ställning till om boendet är lämpligt också för parboende. För att

⁷⁶ Jfr prop. 1996/97:124 s. 174

⁷⁷ Prop. 2011/12:147 s. 43

⁷⁸ Prop. 2011/12:147 s. 36

⁷⁹ Prop. 2011/12:147 s. 36 och 37

⁸⁰ Prop. 2011/12:147 s. 43 och jfr 3 kap. 5 § SoL

det ska vara lämpligt krävs att det ska vara fortsatt möjligt att tillgodose den biståndsberättigades behov av hemtjänstinsatser efter att den medboende flyttat in. Boendet behöver därför utformas så att det finns plats för personalen att hjälpa den enskilde och det ska också finnas plats för hjälpmedel.⁸¹

Om nämnden bedömer att det inte är möjligt att bo två personer i bostaden, kan den erbjuda två rum i samma särskilda boende. Om paret betonar att de vill bo i samma rum eller samma lägenhet, kan det blir aktuellt för paret att flytta till ett annat särskilt boende. I så fall måste nämnden försäkra sig om att bostaden och omsorgen i det nya särskilda boendet motsvarar den biståndsberättigades behov och ger en skälig levnadsnivå.

Som information kan nämnas att kammarrätten – i förhållande till parboгарantin som regleras i 2 kap. 2 § SoF – har prövat hur långtgående möjligheter makarna har att kräva att få varsin lägenhet i det särskilda boendet.⁸² I ett fall ansåg sig kommunen har fullgjort sina skyldigheter enligt parboгарantin genom att erbjuda paret en lägenhet i det särskilda boendet. Kammarrätten fastslog att parboгарantin i 2 kap. 2 § SoF inte innebär en skyldighet för kommunen att erbjuda två separata lägenheter i det särskilda boendet så länge kommunens erbjudande tillgodoser den enskildes behov och tillförsäkrar denna en skälig levnadsnivå.

Noteras bör att domar från kammarrätten inte har prejudicerande verkan, det vill säga de bestämmer inte hur en rättsfråga ska uppfattas, men kan vara till hjälp då en rättsfråga ska tolkas. Det är endast domar från Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten) som har prejudicerande verkan.

Det gäller även att ha i åtanke att den ovan nämnda domen grundar sig på de omständigheter som rådde i det aktuella fallet. Till exempel kan nämnas att den lägenhet som kommunen erbjöd paret var 59 kvadratmeter. Om omständigheterna hade varit annorlunda - om lägenheten varit mycket liten eller om paret haft särskilda behov som motiverade skilda bostäder – går det inte att utesluta att utgången blivit en annan.

Möjlighet till parboende i alla särskilda boenden?

Socialnämnden har ingen skyldighet att ordna så att samtliga särskilda boenden i kommunen kan ta emot medboende. En kommun måste dock kunna tillhandahålla parboende för att ett beslut om medboende ska kunna verkställas. Om nämnden inte har möjlighet att erbjuda parboende i något av kommunens egna särskilda boenden, måste verkställigheten lösas på något annat sätt, till exempel genom att kommunen köper en plats i en annan kommun eller av en enskild verksamhet. Detsamma gäller i de fall nämnden inte kan erbjuda parboende i ett särskilt boende med en inriktning som motsvarar den biståndsberättigades omsorgsbehov. Även i sådana fall kan det bli aktuellt för kommunen att köpa en plats av en annan kommun eller av en enskild verksamhet. (Läs mer i kapitlet Planera bostäder för parboende.)

⁸¹ Jfr prop. 2006/06:115 s. 78

⁸² Kammarrätten i Göteborg 2011-11-01, mål nr. 4186-11

När anses ett beslut om medboende vara verkställt?

Ett beslut om medboende anses verkställt när den biståndsberättigade har tackat ja till det särskilda boendet och den bostad eller de bostäder som erbjuds och paret har flyttat in i bostaden eller har haft tillgång till bostaden eller bostäderna. Ett beslut kan inte anses som verkställt om den biståndsberättigade tackar nej till nämndens erbjudande.

Den biståndsberättigade kanske tackar nej för att denne anser att boendet inte är anpassat till behoven eller tillgodoser önskemålen. Det behöver inte innebära att förutsättningarna för biståndsbeslutet har ändrats. Om den biståndsberättigades behov kvarstår och han eller hon vidhåller behovet av särskilt boende gäller det gynnande beslut. Nämnden kan därmed inte återkalla det gynnande beslutet enbart av den anledningen att den enskilde tackar nej till ett erbjudet boende.

Om det istället är så att den enskilde tackar nej för att behoven kan tillgodoses på något annat sätt eller för att det inte längre finns något behov av särskilt boende, är det möjligt för nämnden att avsluta ärendet. Det bör då antecknas i den enskildes journal när och av vilka skäl insatsen har avslutats.⁸³

Rapportering av ej verkställda beslut

Ett beslut om medboende är ett biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL och ska därmed verkställas omedelbart.⁸⁴ Socialnämndens rapporteringsskyldighet för ej verkställda biståndsbeslut enligt 16 kap. 6 f § SoL gäller därmed även för beslut om medboende, och inte enbart för beslutet om särskilt boende. Socialnämnden ska således rapportera såväl beslut om medboende som inte har verkställts inom tre månader från dagen för beslutet som dem som inte har verkställts på nytt inom tre månader från den dag då verkställigheten avbröts. Rapporteringen ska ske till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och till kommunens revisorer.⁸⁵

Detta innebär också att bestämmelserna om särskilda avgifter i 16 kap. 6 a § SoL gäller för beslut om medboende som inte verkställts inom skälig tid.

⁸³ Jfr 6 kap. 3 § AR SOSFS 2006:5

⁸⁴ Jfr 16 kap. 3 § SoL.

⁸⁵ Jfr 16 kap. 6 f § SoL.

Den medboende

Medboende är den make som enligt 4 kap. 1 c § SoL flyttar med till ett särskilt boende utan att själv ha behov av denna insats. Han eller hon har därför inget beslut om bistånd i form av boende i en särskild boendeform. Det är den biståndsberättigade som får beslutet om såväl insatsen särskilt boende som medboende. En medboende kan däremot ha behov av andra former av bistånd som till exempel hemtjänst eller dagverksamhet.

Om det gäller parboende enligt 2 kap. 2 § SoF finns ingen medboende, då båda makarna har beslut om insatsen boende i särskilt boende.

Medboende utan behov av bistånd

Det förekommer att den medboende som flyttar med till det särskilda boendet är en relativt frisk person som därmed inte har något behov av hemtjänstinsatser för att klara sin dagliga livsföring. Om den medboende inte har ansökt om eller beviljats några insatser för egen räkning har han eller hon inte rätt till några hemtjänstinsatser i det särskilda boendet. Den medboende får då klara sig på egen hand på samma sätt som gäller om han eller hon skulle bo i sin ordinarie bostad. Det gäller såväl matlagning som tvätt och städning, såvida man inte kommer överens om något annat.⁸⁶

Utrymmena för tvätt och matlagning kan vara avsedda för avdelningens eller det särskilda boendets hyresgäster och på så sätt försvåra för den medboende att sköta sig själv. Om det inte är möjligt för den medboende att sköta sina hushållsgöromål, får detta avtalas i särskild ordning.⁸⁷ (Läs mer om detta i kapitlet Avgifter för den medboende.)

En annan möjlighet är att lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter (befogenhetslagen) tillämpas för att tillhandahålla medboende som har fyllt 67 år servicetjänster i det särskilda boendet. Befogenhetslagen innehåller kompetensutvidgande regler som ger kommunerna ökade befogenheter att tillhandahålla servicetjänster utan behovsbedömning till samtliga kommunmedlemmar som fyllt 67 år. Med servicetjänster avses tjänster för att förebygga skador, olycksfall eller ohälsa och som inte utgör personlig omvårdnad.⁸⁸ Hjälp med städning, inköp, tvätt eller andra enklare hushållsgöromål är några exempel på sådana tjänster. Lagen innebär en befogenhet för kommunen att tillhandahålla servicetjänster utan behovsprövning, men innebär inte någon rätt för äldre att få sådana tjänster. Den medboende kan således inte kräva servicetjänster med stöd av befogenhetslagen. Det är kommunen (i regel kommunfullmäktige) som beslutar om och i så fall vilka servicetjänster som ska erbjudas, i vilken utsträckning, vilken åldersgrupp som ska omfattas samt vilken avgift som ska tas ut.⁸⁹ (Läs mer om detta i

⁸⁶ Prop. 2011/12:147 s. 33

⁸⁷ Jfr prop. 2011/12:147 s. 36

⁸⁸ 2 kap. 7 § befogenhetslagen

⁸⁹ Prop. 2005/06:115 s. 149

kapitlet Avgifter för den medboende i avsnittet Avgifter enligt befogenhetslagen.)

Befogenhetslagen ger således kommunen möjlighet att erbjuda samtliga medboende som fyllt 67 år servicetjänster i särskilda boenden.

Medboende med behov av hemtjänstinsatser

En medboende som flyttar till ett särskilt boende kan sedan tidigare ha beviljats hemtjänstinsatser i ordinärt boende utan att ha behov av och rätt till insatsen särskilt boende. Det finns inget som hindrar att den medboende tar med sig ett beslut om beviljade hemtjänstinsatser till det särskilda boendet. Mer troligt är dock att den medboende behöver göra en ny ansökan om hemtjänstinsatser som relaterar till de nya omständigheterna i den nya bostaden.

Ändrade behov hos den medboende

Om den medboendes hälsa försämras, kan även den maken behöva hemtjänstinsatser. Dessa insatser får då prövas och beviljas med utgångspunkt i den medboendes behov. Insatserna kan antingen ges av den personal som finns i det särskilda boendet eller av annan hemtjänstpersonal.⁹⁰ Om lagen om valfrihetssystem (2008:962), LOV, tillämpas i kommunen, kan den medboende även ha rätt att välja utförare av hemtjänstinsatserna.

Det kan också hända att den medboendes hälsa förändras så mycket att frågan om särskilt boende för honom eller henne aktualiseras.⁹¹ Även i dessa fall ska den medboendes rätt till bostad i särskilt boende prövas och beslutas i enlighet med bestämmelserna i 4 kap. 1 § SoL. När var och en i paret behöver bostad i ett särskilt boende är det bestämmelsen i 2 kap. 2 § SoF som styr rätten att sammanbo. Den medboende, som då blir biståndsberättigad, ska i sådana fall få ett eget beslut om bostad i särskilt boende, och av beslutet ska även framgå att han eller hon har rätt att sammanbo enligt bestämmelsen i 2 kap. 2 § SoF. I en sådan situation behöver även den biståndsberättigade få ett nytt beslut enligt 4 kap. 1 § SoL och 2 kap. 2 § SoF, då maken eller sambon inte längre är medboende.

Det är från rättsäkerhetssynpunkt viktigt att i dessa sammanhang vara uppmärksam på att behov hela tiden förändras och kan behöva omprövas.⁹²

Att den medboende får ett eget beslut om hemtjänstinsatser eller boende i särskilt boende kan även medföra att den biståndsberättigades behov av hemtjänstinsatser behöver omprövas. Om den biståndsberättigades rätt till hemtjänstinsatser utgår från förhållandet att vissa behov tillgodoses genom den medboende försorg, kan den biståndsberättigade ha rätt till utökade insatser. Nämnden kan därför behöva ändra den del av beslutet som rör den biståndsberättigades hemtjänstinsatser.

⁹⁰ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁹¹ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁹² Prop. 2011/12:147 s. 34

Ansvar för hushållssysslor vid parboende

Vid utredning och beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL görs en prövning av om insatserna kan tillgodoses på annat sätt. För makar innebär detta en prövning av om vissa behov kan tillgodoses i hushållsgemenskapen, det vill säga av den andra maken. I ärenden som rör parboende kan dessa regler bli aktuella.

Äktenskapsbalken

Enligt äktenskapsbalken (ÄktB) ska makar fördela utgifter och sysslor mellan sig samt bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov ska tillgodoses.⁹³ Någon omvårdnadsplikt finns däremot inte inskriven i äktenskapsbalken, vilket gör att varje make själv måste avgöra i vilken omfattning han eller hon vill hjälpa till med personlig omvårdnad av den andra maken.⁹⁴

Till skillnad från makar har sambor ingen legal underhållsskyldighet gentemot varandra eller skyldighet att fördela uppgifter i hemmet mellan sig. Trots avsaknaden av sådana lagreglerade skyldigheter har lagstiftaren i förhållande till tillämpningen av 4 kap. 1 § SoL jämställt sambor med makar.⁹⁵

Socialtjänstlagen

I förarbetena till den tidigare SoL anges att det förutsätts att andra resurser i en hushållsgemenskap används för att tillgodose behov av hjälp och stöd. Det gäller främst i fråga om makar och sambor. Att dessa ger varandra praktisk hjälp, som att till exempel sköta hem och hushåll, är normalt och ska beaktas vid en biståndsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL. Däremot kan omfattande vårdbehov inte anses ligga inom ramen för vad man normalt bistår varandra i en hushållsgemenskap. Om behovet avser personlig omvårdnad föreligger en rätt till bistånd även om det finns andra vuxna i familjen.⁹⁶

Socialnämnden kan inte avslå en ansökan om hemtjänst med hänvisning till att andra anhöriga än make eller sambo kan tillgodose hjälpbehovet. Detta innebär att nämnden inte kan väga in andra anhörigas möjlighet att hjälpa till då den bedömer om behovet kan tillgodoses på annat sätt.⁹⁷ Vuxna barn till den biståndsberättigade kan exempelvis inte komma i fråga.

⁹³ 1 kap. 4 § och 6 kap. 1 § ÄktB

⁹⁴ Prop. 2011/12:147 s. 19

⁹⁵ Prop. 1996/97:124 s. 168

⁹⁶ Prop. 1996/97:124 s. 168, prop. 2008/09:82 s. 13 och prop. 2005/06:115 s. 156

⁹⁷ Prop. 2005/06:115 s. 156

Fördelning av hushållssysslor mellan makar vid parboende

Reglerna om hushållsgemenskap innebär att den biståndsberättigades rätt till hjälp med hemtjänstinsatser i det särskilda boendet kan komma att påverkas av en medboende. SoL förutsätter att personer som bor i en hushållsgemenskap hjälper varandra med vardagssysslor.⁹⁸ Det innebär att det förutsätts att den medboende gör hushållssysslor i den gemensamma bostaden, och att den biståndsberättigade därmed inte har rätt till motsvarande hemtjänstinsatser enligt 4 kap. 1 § SoL. Därför är det viktigt att det av beslutet framgår vilka hemtjänstinsatser som beviljats den biståndsberättigade i det särskilda boendet, så att ansvaret för dessa insatser inte faller på den medboende.⁹⁹ (Läs mer i kapitlet Beslut om medboende i avsnittet Hemtjänstinsatser i det särskilda boendet.) Ett beslut där hemtjänstinsatserna framgår klargör således ansvarsfördelningen mellan makarna.

Även om den biståndsberättigade har en medboende måste det göras en individuell prövning om det påverkar rätten bistånd i form av hemtjänst. För att kunna bedöma om behovet kan tillgodoses av den medboende måste en bedömning göras av vilka faktiska resurser som finns i hushållet. I många fall där parboende är aktuellt har båda makarna nedsatt funktionsförmåga och kan därför ha svårigheter att bistå varandra med hushållssysslor. Nämnden behöver därför bedöma om den medboende verkligen har psykiska, fysiska och praktiska förutsättningar att bistå den biståndsberättigade.

Om den biståndsberättigade sedan tidigare bor i ett särskilt boende och redan har ett beslut om hemtjänstinsatser, kan det finnas skäl att ompröva beslutet efter att den medboende flyttat in. Den medboende kan vara skyldig att utföra vissa hushållssysslor som den biståndsberättigade tidigare beviljats.

Av rättspraxis framgår att ett biståndsbeslut kan omprövas om biståndsbehovet väsentligen förändrats.¹⁰⁰ Att den biståndsberättigade går från ett ensamhushåll till en hushållsgemenskap skulle kunna medföra att biståndsbehovet väsentligen förändras, och det därmed finns grund för omprövning. Det måste dock göras en prövning i varje fall om förutsättningarna väsentligt har förändrats.

Att biståndsbeslutet om hemtjänst kan omprövas innebär i sig inte att beslutet kan återkallas utan att en utredning av den biståndsberättigades behov av hemtjänst görs. Utredningen behöver också visa om den biståndsberättigades behov av hemtjänst kan tillgodoses av den medboende.

⁹⁸ Prop. 1996/97:124 s. 168

⁹⁹ Prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

¹⁰⁰ RÅ 2000 ref. 16

Avgifter för den medboende

Avgifter enligt socialtjänstlagen

Den som flyttar med till ett särskilt boende utan egna biståndsinsatser omfattas inte av avgiftsreglerna i 8 kap. SoL. Avgifter enligt bestämmelserna i SoL kan endast tas ut av den person som beviljas bistånd i form av särskilt boende.¹⁰¹ Om den medboende beviljas vissa hemtjänstinsatser som bistånd omfattas han eller hon av avgiftsreglerna enligt sitt eget biståndsbeslut.¹⁰²

Avgifterna ska då tas ut enligt bestämmelserna i 8 kap. SoL. Det innebär att reglerna om beräkning av avgiftsunderlag, förbehållsbelopp och högstkostnadsskydd gäller såväl för den biståndsberättigade som för den medboende som har ett eget beslut om bistånd i form av hemtjänst.

I sammanhanget kan det vara av intresse att särskilt nämna bestämmelsen i 8 kap. 7 § SoL, som reglerar hur den enskildes förbehållsbelopp och minimibelopp ska beräknas. Enligt bestämmelsen ska minimibeloppet för var och en av sammanlevande makar och sambor beräknas till ett mindre belopp än för ensamstående. Om makar och sambor lever i skilda hushåll ska de dock inte betraktas som sammanlevande, utan som ensamstående.¹⁰³

Hur minimibeloppet ska beräknas för var och en som sammanbor enligt bestämmelsen i 4 kap. 1 c § SoL beror på om paret är att betrakta som sammanlevande eller ensamstående i den mening som avses i 8 kap. 7 § SoL, det vill säga om de lever i ett gemensamt hushåll eller i skilda hushåll. Det har till dags dato (augusti 2013) inte prövats av domstol om begreppen sammanlevande eller sammanbo ska jämföras i rättsligt avseende.

Avgifter enligt kommunallagen

Om den medboende inte har beviljats eller ansökt om insatser för egen räkning, har han eller hon inte rätt till hemtjänstinsatser i det särskilda boendet. Den medboende får då klara sig på egen hand på samma sätt som i ordinärt boende. Detta gäller såväl matlagning som tvätt och städning med mera såvida man inte kommer överens om något annat.¹⁰⁴

Det finns särskilda boenden där det inte finns fullvärdiga kök, utan trinetter med enstaka kokplattor som inte lämpar sig för matlagning. I vissa särskilda boenden finns det inte heller möjlighet för den medboende att ta hand om sin egen tvätt eller sköta andra hushållssysslor. Den medboende kan med andra ord behöva ta del av den service som boendet erbjuder.

I förarbetena sägs att man i sådana fall kan komma överens med den medboende – om han eller hon så önskar – att ta del av den service som finns att

¹⁰¹ Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁰² Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁰³ Prop. 2000/01:149 s. 58

¹⁰⁴ Prop. 2011/12:147 s. 33

tillgå på boendet, när det gäller till exempel mat och tvätt.¹⁰⁵ Detta ska då avtalas i särskild ordning.¹⁰⁶

Kommunen ska i så fall inte tillämpa avgiftsreglerna i 8 kap. SoL. Dessa tjänster är nämligen inte biståndsprovade enligt 4 kap. 1 § SoL. För dessa tjänster aktualiseras istället de avgiftsregler som finns i 8 kap. kommunallagen (1991:900), KL. Där anges bland annat att kommuner får ta ut avgifter för tjänster och nyttigheter som de tillhandahåller.¹⁰⁷ Hur stora avgifter som kommunen får ta ut för de tjänster som tillhandahålls styrs av den så kallade självkostnadsprincipen som regleras i 8 kap. 3 c § KL. Den närmare innebörden av självkostnadsprincipen är att avgifterna inte får utformas så att de tillför kommunen en vinst, det vill säga intäkterna får inte överstiga kostnaderna för verksamheten.¹⁰⁸

Avgifter som tas ut för tjänster som inte anses vara social omsorg¹⁰⁹ enligt mervärdesskattelagen (1994:200), ML omfattas som regel inte av undantaget från mervärdesskatt¹¹⁰. För information om tillämpningen av ML hänvisas till Skatteverket.

Avgifter enligt befogenhetslagen

Kommunen kan även välja att tillhandahålla servicetjänster till den medboende enligt befogenhetslagen (Läs mer i kapitlet Den medboende i avsnittet Medboende utan behov av bistånd.) Kommunen får inte heller för tjänster enligt denna lag ta ut avgifter enligt 8 kap. SoL, då dessa inte är biståndsprovade.

Möjligheten att ta ut avgifter för dessa servicetjänster regleras istället i 2 kap. 8 § befogenhetslagen. Där anges att kommunen får ta ut skäliga avgifter för servicetjänster åt äldre personer på grunder som kommunen bestämmer. Avgifterna får inte överstiga kommunernas självkostnader.

Med självkostnad avses kommunens totala kostnader för verksamheten med servicetjänster. Kostnaderna i det enskilda fallet saknar betydelse.¹¹¹ I likhet med avgifter för hemtjänst får kommunen differentiera avgifterna efter den enskildes betalningsförmåga.¹¹²

Regeln innebär enbart en rätt för kommunen att ta ut avgifter, men ingen skyldighet.¹¹³ Det betyder att kommunen själv väljer om avgifter ska tas ut för service som tillhandahålls den medboende enligt befogenhetslagen.

Avgifter som tas ut för tjänster som inte anses vara social omsorg enligt ML¹¹⁴ omfattas som regel inte av undantaget från mervärdesskatt¹¹⁵. För information om tillämpningen av ML hänvisas till Skatteverket.

¹⁰⁵ Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁰⁶ Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁰⁷ 8 kap. 3 b § KL

¹⁰⁸ Bohlin, A (2011) s. 114

¹⁰⁹ 3 kap. 4 och 7 §§ ML

¹¹⁰ Skatteverket 2013-07-05

¹¹¹ Prop. 2005/06:115 s. 154

¹¹² Prop. 2005/06:115 s. 154

¹¹³ Prop. 2005/06:115 s. 153

¹¹⁴ 3 kap. 4 och 7 §§ ML

¹¹⁵ Skatteverket 2013-07-05

Andra bestämmelser vid parboende enligt 4 kap. 1 c § SoL

I vissa fall gäller inte samma bestämmelser för den medboende enligt 4 kap. 1 c § SoL som för den biståndsberättigade. Skillnaderna beror i flertalet fall på att den medboende inte har något beslut om bistånd i form av boende i en särskild boendeform. Det gäller t.ex. hälso- och sjukvård, dokumentation enligt 11 kap. SoL samt sekretess och tystnadsplikt.

Hälso- och sjukvård

I samband med att bestämmelsen om medboende infördes i 4 kap. 1 c § SoL gjordes en ändring i 18 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL. Ändringen i HSL innebär ett förtydligande om att kommunens ansvar för hälso- och sjukvård omfattar den som *efter beslut* av kommunen bor i någon särskild boendeform enligt SoL.

Syftet med förändringen är att klargöra att kommunens hälso- och sjukvårdsansvar inte gäller den medboende, utan enbart den biståndsberättigade. Detta innebär att när medboende, som inte har något beslut om särskilt boende, behöver hemsjukvård får han eller hon vända sig landstingets primärvård.

Det finns inget hinder för kommunen att ge hälso- och sjukvård upp till sjuksköterskenivå till en medboende. I 18 § andra stycket HSL finns en kompetensutvidgande regel som ger kommunerna möjlighet att även i övrigt erbjuda dem som vistas i kommunen hälso- och sjukvård i hemmet.

Vidare kan även de kommuner som genom avtal tagit över ansvaret för hemsjukvård i ordinärt boende i vissa fall tillhandahålla hälso- och sjukvård till den medboende.¹¹⁶

Dokumentation enligt socialtjänstlagen

Reglerna om dokumentation i 11 kap. 5 och 6 §§ SoL avser inte den medboende, om inte han eller hon har beslutade hemtjänstinsatser som utförs i det särskilda boendet. I så fall sker dokumentationen i den medboendes personakt. Däremot kan det uppstå situationer när den medboende behöver omnämnas i den biståndsberättigades dokumentation. Motsvarande tillämpning gäller för reglerna om individuella planer (ibland även kallad samordnad individuell plan) enligt 2 kap. 7 § SoL respektive 3 f § HSL.¹¹⁷

¹¹⁶ Jfr 18 § HSL

¹¹⁷ Prop. 2011/12:147 s. 35 och 36

Sekretess och tystnadsplikt

I socialtjänsten hanteras en mängd uppgifter som berör enskildas personliga förhållanden. I kommunala verksamheter skyddas dessa uppgifter av regler om sekretess i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL. Sekretessen där gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden om det inte står klart att uppgiften inte kan röjas utan att den enskilde eller närstående till denne lider men.¹¹⁸

För uppgifter som förekommer i socialtjänstverksamhet som bedrivs i enskild regi finns regler om tystnadsplikt i 15 kap. 1 § SoL. Där stadgas att uppgifter om enskildas personliga förhållanden som förekommer i verksamheter enligt SoL inte obehörigen får röjas.

Bestämmelsen om sekretess i OSL och den om tystnadsplikt i SoL syftar till att skydda uppgifter som kan relateras till enskilda som får insatser enligt SoL. Detta torde innebära att reglerna om sekretess respektive tystnadsplikt inte gäller för uppgifter om den medboende, utan enbart uppgifter om den biståndsberättigade. En medboende som bor i ett särskilt boende är inte beviljad någon insats från socialnämnden, då det är den biståndsberättigade som är part i ärendet.

Om den medboende för egen del beviljas hemtjänstinsatser som ska verkställas i det särskilda boendet gäller bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt även för uppgifter om den medboende.

Anhöriga till vuxna personer har ingen särställning i sekretesshänseende. Det betyder att de inte har någon automatisk rätt att ta del av sekretesskyddade uppgifter. Den som får insatser från socialtjänsten kan genom ett samtycke ge avkall på den sekretess som gäller till skydd för honom eller henne.¹¹⁹ Det betyder att såväl den biståndsberättigade som den medboende med egna hemtjänstinsatser kan ge avkall på sekretessen till förmån för sin make eller sambo.

I de fall den biståndsberättigade inte har gett avkall på sekretessen till förmån för sin make eller sambo behöver personalen vara uppmärksam på att sekretesskyddade uppgifter om den biståndsberättigade inte avhandlas i närvaro av den medboende. Det samma gäller om den medboende har beviljats egna hemtjänstinsatser i det särskilda boende. Om den medboende däremot inte har några insatser från socialtjänsten omfattas uppgifter om honom eller henne inte av några regler om sekretess och tystnadsplikt.

¹¹⁸ 26 kap. 1 § OSL

¹¹⁹ Jfr 10 kap. 1 § och 12 kap. 2 § OSL.

Övrigt

I detta kapitel tas två områden upp som kan vara aktuella i samband med parboende i särskilt boende. Det gäller tillståndspliktiga verksamheter och våld i nära relationer.

Tillståndspliktiga verksamheter

Särskilda boenden inom äldreomsorgen kan bedrivas av en kommun eller som en yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet (enskild verksamhet). En enskild verksamhet kan bedrivas som en entreprenad eller som en tillståndspliktig verksamhet. Ett särskilt boende för äldre som drivs på entreprenad är inte tillståndspliktigt.¹²⁰

Enligt SoL måste ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ söka tillstånd hos Inspektionen för vård och omsorg (IVO) för att bedriva särskilda boenden för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.¹²¹ När IVO prövar om tillstånd ska beviljas prövar myndigheten om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet. Av ett tillstånd framgår det bland annat vilken målgrupp verksamheten riktar sig till och antalet platser.

För frågor om parboende och medboende i tillståndspliktiga verksamheter hänvisas till IVO.

Våld och andra övergrepp i nära relationer

I samband med ett ärende om parboende kan socialnämnden få kännedom om att det förekommer våld eller andra övergrepp i relationen. Det kan då bli aktuellt för nämnden att informera den enskilde om möjligheter att få stöd och hjälp i en sådan situation.¹²²

När det gäller våld och andra övergrepp i nära relationer är det viktigt att vara uppmärksam på att den som utsätts kan vara både en äldre man och en äldre kvinna.¹²³ Män som utsätts för våld i en relation är brottsoffer på samma sätt som våldsutsatta kvinnor. Socialtjänstens ansvar omfattar även dem.¹²⁴ En annan aspekt på våld i nära relationer är att det kan vara både den biståndsberättigade och den medboende som utsätts för övergrepp.

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2009:22) om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld och handboken Våld – Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld kan vara stöd i nämndens arbete. Socialstyrelsen har

¹²⁰ 7 kap. 1 § andra stycket SoL och jfr 2 kap. 5 § SoL

¹²¹ 7 kap. 1 § SoL

¹²² Jfr 3 kap. 1 § SoL

¹²³ Eriksson, H (2001)

¹²⁴ Prop. 2006/07:38 s. 10

vidare ett uppdrag att ta fram ett utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor, som kommer att publiceras i slutet av 2013.

Planera bostäder för parboende

Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.¹²⁵ En uppgift för socialtjänsten är att kommunen ska planera sina insatser för äldre.¹²⁶ Då det är en rättighet för den som uppfyller kraven i 4 kap. 1 c § SoL att få ha en medboende vid boende i en särskild boendeform får det anses ingå i kommunens ansvar att planera för att det finns bostäder i särskilda boendeformer där beslut om parboende kan verkställas.

Boendet utgör en central del i människors liv. Det är därför betydelsefullt att enskilda personer, makar och sambor har möjlighet att själva kunna bestämma eller ha stort inflytande över hur detta ska vara utformat. För att även äldre personer ska kunna välja behövs ett varierat utbud av passande boenden, både på den vanliga bostadsmarknaden och i särskilt boende.¹²⁷ Möjligheten att kunna välja är givetvis nära förknippad med det utbud av särskilt boende som kommunerna kan erbjuda, flexibla lösningar och möjligheten för parterna att vara med och bestämma och välja den utformning som passar dem bäst.¹²⁸ Kommunerna behöver därför se över utbudet av bostäder i särskilda boendeformer och så långt möjligt anpassa dem efter olika behov samt tänka i nya banor.¹²⁹

Ett syfte för regeringens fortsatta boendesatsning är att stödja kommunerna att i olika former av äldreboenden anpassa bostäder för parboende så att äldre par ska kunna fortsätta bo tillsammans.¹³⁰

Av förarbeten framgår att det inte finns skäl att exakt försöka ange hur boendet ska vara utformat mer än att det ska motsvara en skälig levnadsnivå, att makar och sambor ska känna att de sammanbor och att det så långt som det är möjligt ska motsvara de önskemål som sökanden har, även om sökande inte kan kräva ett speciellt boende.¹³¹

Vid planering av nya särskilda boendeformer är det viktigt att tydligt beskriva vilka behov som målgruppen har för att dessa ska kunna beaktas. Detta för att ge huvudmännen vägledning vid planering av bostädernas utformning och allmän utrustning.¹³²

Utformning av bostäder

Det finns inga bestämmelser i SoL som anger hur bostäder ska vara utformade för att man ska få bo två personer i dem. Bostaden ska dock uppfylla bestämmelserna i plan- och bygglagen (2010:900) och föreskrifterna i Bo-

¹²⁵ 5 kap. 5 § SoL

¹²⁶ 5 kap. 6 § SoL

¹²⁷ Prop. 2011/12:14 7 s. 28

¹²⁸ Prop. 2011/12:147 s. 34

¹²⁹ Prop. 2011/12:147 s. 34 f.

¹³⁰ Prop. 2010/11:1 (utgiftsområde 9) s. 164

¹³¹ Prop. 2011/12:147 s. 36 och 37

¹³² Ds 2011:33 s 14

verkets byggregler, BBR, avsnitt 3. Vidare behöver bostaden vara ut-formad så att den biståndsberättigade kan få sina vård- och omsorgsinsatser tillgodosedda och att det även kan bo en medboende i bostaden.

När nämnden planerar bostäder för parboende behöver man också ha i åtanke att det är tänkt att den medboende ska kunna klara sig på egen hand på samma sätt som om personen skulle bo i ordinärt boende. Det gäller såväl matlagning, som tvätt och städning med mera.¹³³

Vid planering av bostäder som kan användas för parboende ska man, precis som vid planering av bostäder för en person, uppfylla bestämmelserna i Boverkets byggregler.¹³⁴ Vidare kan man ha nytta av reglerna för investeringsstöd till äldreboender.¹³⁵

Det är viktigt att se till att bostäderna utformas så att de uppfyller kraven i arbetsmiljölagstiftningen. Den biståndsberättigade kan vara i behov av såväl hjälpmedel som andra utrymmeskrävande insatser vilket kräver att boendeytan även anpassas till omvårdnadspersonalen och gällande arbetsmiljölagstiftning.

¹³³ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33

¹³⁴ Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2011:6) om byggregler, avsnitt 3

¹³⁵ Förordning (2007:159) om investeringsstöd till äldreboender m.m.

Del 2. Handläggningsprocessen – modellen Äldres behov i centrum

Handläggningsprocessen och Äldres behov i centrum

För att stödja utvecklingen av ett behovsinriktat och systematiskt arbetssätt, har Socialstyrelsen utarbetat modellen Äldres behov i centrum, ÄBIC.¹³⁶ Modellen utgår från processen för socialtjänstens handläggning och dokumentation avseende äldreomsorg. Den äldres livssituation och behov av stöd i sin livsföring beskrivs och dokumenteras med stöd av Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, ICF.¹³⁷

En heltäckande beskrivning av socialtjänstens process- och arbetsflödesmodell finns i Verksamhetsbeskrivning av socialtjänsten.¹³⁸

Figur1. Handläggningsprocessen från att hantera ansökan fram till att besluta

Nationellt stöd till implementering av Äldres behov i centrum

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att stödja implementeringen av modellen Äldres behov i centrum. En processororienterad utredningsmetod som bygger på ett behovsinriktat och systematiskt arbetssätt med ett nationellt fackspråk.¹³⁹

Socialstyrelsen gör bedömningen att när nya regler tillkommer i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, behöver dessa kopplas till den metod som är föremål för implementeringsstöd. Socialstyrelsen finner också att även om inte alla kommuner arbetar helt i enlighet med modellen Äldres behov i centrum så är den vägledning som presenteras här tillämplig, då modellen utgår från det regelverk som gäller för handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.

I vägledningen görs en genomgång av de olika stegen från ansökan till beslut enligt modellen Äldres behov i centrum. Detta för att underlätta förståelsen av och kännedom om modellen Äldres behov i centrum som metod och om hur den kan användas i en ansökan med frågeställningen om att sammanbo i särskilt boende.

Socialstyrelsen stödjer landets kommuner med att införa arbetssättet genom att utbilda lokala processledare. Uppdraget att utbilda lokala processledare pågår under år 2013 och 2014. För mer information om arbetsmetoden

¹³⁶ Socialstyrelsen (2013d)

¹³⁷ Socialstyrelsen (2003)

¹³⁸ Socialstyrelsen (2013c)

¹³⁹ Socialstyrelsen (2013d)

hänvisas till Socialstyrelsens webbplats och till Äldres behov i centrum – Vägledning för behovsinriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av äldres behov utifrån ICF.

Att fortsätta leva och bo tillsammans

Att rätten för äldre att få fortsätta bo tillsammans skrivs in i lagen förändrar inte handlägningsprocessen i sig, men utredningen behöver innefatta det som är specifikt för en ansökan om medboende. Den biståndsberättigade och dennes make behöver få utförlig information om vad som gäller för den enskilde med behov av särskilt boende och för den som blir medboende. Det krävs också en fördjupad utredning och analys av om det är bådas önskan och vilja att den make som inte själv är i behov av särskilt boende ska erbjudas medboende.¹⁴⁰ Den biståndsberättigades behov av stöd i det särskilda boendet ingår också i utredningen, liksom frågan om parterna varaktigt sammanbott.¹⁴¹

Utredningsmetoden för Äldres behov i centrum ger handläggaren hjälp att bedöma den enskildes behov av stöd samt för att uppmärksamma de områden som tillkommer i utredning vid ansökan om parboende. De processteg där handläggaren särskilt kan uppmärksamma frågorna om sammanboende, är det *informerande samtalet, förtydligad frågeställning, inhämta fakta och bedöma behov*.

Att tänka på när ansökan hanteras

Det är den som behöver särskilt boende som ansöker om bistånd i form av särskilt boende och som ansöker om att sammanbo med sin make i det särskilda boendet.¹⁴²

En ansökan är inte alltid så preciserad att den enskildes faktiska behov framgår. När det är osäkert vad frågeställningen avser, behöver handläggaren möjliggöra för den enskilde att förtydliga sin fråga.¹⁴³ Den enskildes fråga får inte förhandlas bort. I modellen Äldres behov i centrum startar handlägningsprocessen med hanterandet av ansökan.

Det informerande samtalet

Samtalet är ett av handläggarens professionella redskap. De frågor som tillkommer i en ansökan om parboende hanteras inledningsvis vid det informerande samtalet.

Vid handläggning som bygger på modellen Äldres behov i centrum ingår att erbjuda den enskilde ett informerande samtal. Det informerande samtalet ger den enskilde möjlighet att få information om kommunens stöd till äldre personer och är ett tillfälle för handläggaren att ge den enskilde möjligheten att förtydliga sin ansökan.¹⁴⁴ Om den ursprungliga ansökan inte redan innehåller en fråga om parboende, kan den bli aktuell efter det informerande samtalet. Samtalet kan behöva innehålla information om bestämmelser i

¹⁴⁰ Jfr prop. 2011/12:147 s. 34

¹⁴¹ Jfr 4 kap. 1 c § SoL och prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

¹⁴² Jfr prop. 2011/12:147 s. 35

¹⁴³ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁴⁴ Socialstyrelsen (2013d)

lagar och föreskrifter samt om kommunala riktlinjer som gäller för parboende. Inom ramen för samtalet finns det möjlighet att klarlägga hur den enskilde ser på frågan om att fortsätta bo tillsammans med sin make i ett särskilt boende.

Informera om samtal vid nedsatt beslutsförmåga

Samtal för att klarlägga om det är bådas vilja att fortsätta att bo tillsammans kan vara svårt att genomföra om en av makarna har nedsatt beslutsförmåga. Tidig social utredning och regelbunden strukturerad uppföljning av personer med demenssjukdom kan vara till hjälp. Frågor om hur den enskilde vill ha det kan vara kända sedan tidigare hos handläggaren. Även anhörigas kunskaper om den enskilde behöver tas tillvara.¹⁴⁵ En god man eller förvaltare kan också delta i detta samtal. Information kan också komma från andra, och på så sätt kan bilden klarna. Metoden vid det informerande samtalet är densamma som för andra utredande samtal om bistånd som handläggaren genomför med dem som har nedsatt kognitiv förmåga och nedsatt beslutsförmåga. Flera av de livsområden som ingår i en utredning baserad på modellen Äldres behov i centrum berör områden som synliggör behov av stöd för den enskilde med nedsatt kognitiv förmåga och nedsatt beslutsförmåga.¹⁴⁶

Informera om samtal med den andra maken

Även den make som inte själv har behov av särskilt boende behöver erbjudas ett informerande samtal.¹⁴⁷ Handläggaren ger vid detta samtal information om vad som gäller för dem som vill bo tillsammans i ett särskilt boende i kommunen och vad det innebär för den medboende maken.¹⁴⁸ Den medboendes egna behov av stöd kan tas upp i detta samtal. Den som önskar bli medboende och behöver hjälp i den dagliga livsföringen för egen del gör en egen ansökan om stöd för sina behov av hemtjänstinsatser.

Information om den anhöriges rätt till sådant stöd som anges i 5 kap. 10 § SoL kan också ingå i detta samtal.¹⁴⁹

Det kan vara lämpligt att erbjuda den sökande och dennes make ett besök på ett särskilt boende. Detta för att de ska få tillräcklig information om den typen av boendeform och vad det innebär för den sökande och den person som inte har egna stora behov av vård och omsorg. Eventuella kommunala riktlinjer, avtalskonstruktioner och avgiftsbestämmelser för medboende kan ingå i informationen och presenteras för makarna. Handläggaren behöver också informera om att i de fall tveksamhet uppstår om paret varaktigt har sammanbott, så kan ytterligare information komma att inhämtas.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Socialstyrelsen (2010b)

¹⁴⁶ Socialstyrelsen (2013d), Socialstyrelsen (2003) och Socialstyrelsen (2013a)

¹⁴⁷ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁴⁸ Jfr prop. 2011/12:147 s. 34

¹⁴⁹ Socialstyrelsen (2013b)

¹⁵⁰ Socialstyrelsen (2010a)

Förtydligad frågeställning

Det informerande samtalet kan leda till en förtydligad frågeställning som i sin tur startar utredningen. Här kan således ansökan förändras från att ursprungligen ha innehållit en frågeställning om att fortsätta bo tillsammans till att den återkallas eller tvärt om. Även andra behov som framkommer behöver ingå i den förtydligade frågeställningen. Det är också viktigt att handläggaren är uppmärksam på att en ny frågeställning kan komma fram senare under utredningens olika faser. En ny frågeställning ska hanteras som en ansökan oavsett när den framförs av den enskilde under utredningens gång.¹⁵¹

Dokumentation

Dokumentationen i detta moment sker enligt gällande regelverk¹⁵² och struktureras i förekommande fall i enlighet med modellen för Äldres behov i centrum¹⁵³.

Handläggaren dokumenterar först den ursprungliga ansökan och efter det informerande samtalet den förtydligade ansökan.¹⁵⁴

Det är den sökandes uppgifter som dokumenteras utifrån de livsområden inom aktivitet och delaktighet som beskrivs i modellen Äldres behov i centrum.¹⁵⁵ Områdena *känsla av trygghet* och *personligt stöd från person som vårdar eller stödjer den enskilde* tillhör också den strukturerade dokumentationen¹⁵⁶ och behöver särskilt uppmärksammas. Det finns för närvarande inte något nationellt kodverk för rätten att fortsätta att bo tillsammans vid särskilt boende utan det får tills vidare dokumenteras i fri text under personfaktorer.

Det kan finnas tillfällen då den andra maken behöver omnämnas i dokumentationen om den sökande – när uppgiften är av betydelse för den fortsatta handläggningen av ansökan om medboende i särskilt boende. I de fall den medboende har egna behov av stöd dokumenteras detta i en utredning som hör till den personens personakt.¹⁵⁷

Att tänka på när fakta inhämtas

I utredningen ingår att handläggaren samlar in fakta för att få underlag till om den enskilde behöver särskilt boende. När ansökan innehåller frågeställningen sammanboende ingår förutom den enskildes behov av särskilt boende, och vilka behov av stöd som ska tillgodoses i det särskilda boendet, att klarlägga om det är *bådas vilja* samt en utredning om makarna varit *varaktigt sammanboende*.¹⁵⁸

¹⁵¹ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁵² 11 kap. 5 och 6 §§ SoL, SOSFS 2006:5 och Socialstyrelsen (2010a)

¹⁵³ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁵⁴ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁵⁵ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁵⁶ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁵⁷ Jfr prop. 2011/12:147 s. 35

¹⁵⁸ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33 och 34 och 4 kap. 1 b § SoL

Om man väljer att utreda de två sistnämnda frågorna först när behoven av särskilt boende för den enskilde har klarlagts får hanteras utifrån vad som är mest lämpligt i varje enskilt fall.

Osäkerhet hos endera av makarna i frågan om fortsatt sammanboende behöver hanteras oavsett när de uttrycks under utredningsprocessen.

Den enskildes uppfattning

Den enskildes egen uppfattning om situationen är viktig att ta reda på. Ett instrument med nationellt fackspråk för att tydliggöra den enskildes uppfattning om behov av stöd (BAS)¹⁵⁹ har utarbetats av Socialstyrelsen. Handläggaren kan behöva komplettera instrumentet med frågor som handlar om det specifika i frågan om att bo tillsammans i ett särskilt boende. Det är även viktigt att komma ihåg att den medboende kan ha ansvar för vissa hushållssysslor vid parboende, men ansvarar inte för personlig omvårdnad av den biståndsberättigade.¹⁶⁰ Medverkan i omvårdnaden bygger helt och hållet på att båda makarna önskar det. (Läs mer i kapitlet Ansvar för hushållssysslor i del 1.)

I momenten den enskildes uppfattning och uppgifter från andra kan uppgifter inhämtas dels om vilka tjänster den enskilde önskar att den medboende bistår med, dels om vilka uppgifter som den medboende vill utföra och medverka i.¹⁶¹ Anhörigperspektivet får en extra dimension när frågan om att fortsätta att bo tillsammans aktualiseras i samband med ansökan om särskilt boende.

Uppgifter från andra

Även den som önskar bli medboende behöver ge sin syn på situationen om detta inte har framkommit vid det informerande samtalet. Ytterligare uppgifter kan också behöva hämtas in. Kompletterande uppgifter från närstående och andra kräver samtycke från den enskilde.¹⁶² Handläggaren gör även egna iakttagelser.

Handläggarens lyhördhet inför bådasysslor och önskemål är av största betydelse för ett korrekt bemötande och ett professionellt förhållningssätt i utredningsarbetet.¹⁶³

Flera frågor kan redan vara klarlagda genom att det informerande samtalet hållits och båda makarna är överens och väl informerade om förutsättningarna för att sammanbo i särskilt boende. Men det kan även vara så att denna fas av utredningen visar på ytterligare omständigheter som behöver belysas och tas med i det fortsatta utredningsarbetet vid en ansökan om att fortsätta bo tillsammans. Några exempel på sådana omständigheter kan vara att makarna inte varaktigt sammanbott, att någon av makarna har nedsatt beslutsförmåga eller att de är utsatta för påtryckningar från andra. En utredning om dessa frågor behöver göras med stor varsamhet och med hänsyn till den enskildes integritet.

¹⁵⁹ Socialstyrelsen (2013a)

¹⁶⁰ Jfr prop. 1996/97:124 s. 168 och prop. 2011/12:147 s. 19

¹⁶¹ Socialstyrelsen (2013b)

¹⁶² Socialstyrelsen (2010a)

¹⁶³ Socialstyrelsen (2013b)

Om det framkommer här eller tidigare i processen att den medboende har behov av stöd för egen del och önskar det, ansöker denne om detta och handläggaren startar en egen utredning för den personen.¹⁶⁴

Den utredning som avser den medboendes behov kan behöva pågå parallellt, då det i den utredningen kan visa sig att även den maken har behov av särskilt boende. Ansökan om medboende är i så fall inte aktuell. Det kan också visa sig att den medboende kan behöva stöd för sin dagliga livsföring för egen del oavsett boendeform. Handläggning av detta görs således i en egen utredning.

Dokumentation

Dokumentationen i detta moment sker enligt gällande regelverk¹⁶⁵ och struktureras i förekommande fall i enlighet med modellen för Äldres behov i centrum¹⁶⁶. Det ska framgå av dokumentationen vem som lämnat vilken information.¹⁶⁷

Det behöver tydligt framgå av dokumentationen om det finns menings- skiljaktigheter kring sammanboendefrågan mellan uppgiftslämnarna.¹⁶⁸

Att tänka på när behov ska bedömas

Momentet att bedöma behov i en utredning innebär en sammanvägd bedömning och analys av alla fakta som inhämtats från den enskilde, från andra och genom handläggarens egna iakttagelser. Det är viktigt att analysen utgår från kunskap om behovsteorier; vad som gynnar hälsa; välbefinnande och kunskap om arbetssätt som stärker den enskildes resurser.¹⁶⁹

För att bedöma *aktuellt funktionstillstånd* gör handläggaren en sammanvägning och analys av insamlad fakta. För att bedöma behov görs en beskrivning av målet för det *bedömda funktionstillståndet*. Därefter sker en prövning av rätten till bistånd i form av särskilt boende och av vilka behov som ska tillgodoses med service- och omsorgsinsatser i det särskilda boendet.¹⁷⁰

Under fasen inhämta fakta kan det ha framkommit uppgifter som ger nämnden anledning att ifrågasätta om tillräckliga skäl föreligger för att medge en ansökan om medboende. Sådana uppgifter kan vara om paret ansökt om parboende för att underordna sig underförstådda krav från omgivningen, någon annans vilja eller att någon av makarna är tveksam till parboende. Att göra bedömningar av sådana förhållanden kräver stor varsamhet hos den ansvariga handläggaren. Handläggaren behöver också arbeta med ett stödjande och problemlösande förhållningssätt.

I förarbeten understryks vikten av att man alltid bör söka efter individuella lösningar för varje par som vill leva tillsammans, även om den ena parten har

¹⁶⁴ 11 kap. 1 § SoL, Socialstyrelsen (2013d) och Socialstyrelsen (2010a)

¹⁶⁵ 11 kap. 5 och 6 §§ SoL, SOSFS 2006:5 och Socialstyrelsen (2010a)

¹⁶⁶ Socialstyrelsen (2013d) och Socialstyrelsen (2010a)

¹⁶⁷ Jfr 4 kap. 2 § SOSFS 2006:5

¹⁶⁸ Jfr 11 kap. 5 § SoL

¹⁶⁹ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁷⁰ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

en demenssjukdom eller en psykisk sjukdom.¹⁷¹ Vidare framgår att rätten att sammanbo ska ses som en möjlighet att välja hur man vill ha det.¹⁷² Makarnas möjlighet att vara med och bestämma underlättar då man ska utforma individuella lösningar för fortsatt sammanboenden.

Det är viktigt att den sökandes funktionstillstånd bedöms genom en analys dels av insamlade fakta, dels av den enskildes förmåga att genomföra uppgifter i den dagliga livsföringen eller vara delaktig i de livsområden som ingår i utredningen. Att vara tydlig i detta moment av utredningen är en förutsättning för att i nästa moment kunna beskriva de behov som ska tillgodoses med stöd i det särskilda boendet.¹⁷³

För att den enskilde ska få en möjlighet att ytterligare ta ställning dels till frågan om fortsatt sammanboende i ett särskilt boende, dels till om handläggaren uppfattat situationen korrekt, kan det vara lämpligt att presentera förslaget till beslut för makarna. Här kan även förslag på var beslutet ska verkställas ingå. Den enskilde kan då ta del av förslaget och ta ställning till om det är i överensstämmelse med makarnas önskemål. Insatser som den enskilde inte vill ta emot kan inte heller beviljas. Att ge paret tillfälle att vara delaktiga och påverka sin situation genom hela processen är grundläggande i ett behovsorienterat arbetssätt och en förutsättning för ett värdigt liv.¹⁷⁴

Dokumentation

För närvarande innehåller inte modellen Äldres behov i centrum förslag på strukturerad dokumentation av förslag på insatser, då det för närvarande saknas klassifikation för socialtjänstens insatser. Dokumentationen i detta moment sker enligt gällande regelverk¹⁷⁵ och struktureras i förekommande fall i enlighet med modellen för Äldres behov i centrum.¹⁷⁶ Livsområden som kan behöva uppmärksammas utifrån rätten att få bo tillsammans är *mellanmänskliga interaktioner och relationer, samhällsgemenskap, socialt och medborgerligt liv, känsla av trygghet samt personligt stöd från person som vårdar och stödjer den enskilde*.¹⁷⁷

Att tänka på när beslut ska fattas

I momentet besluta ingår att socialnämnden fattar ett slutligt beslut efter att den enskildes rätt till bistånd i form av särskilt boende från socialtjänsten har prövats. Handläggaren ska ha bedömt att den enskildes behov behöver tillgodoses med särskilt boende och vilka behov av stöd som ska tillgodoses i det särskilda boendet.¹⁷⁸ Därefter tar handläggaren ställning till ett beslut om medboende. Beslut om att få sammanbo i ett särskilt boende grundar sig på

¹⁷¹ Prop. 2011/12:147 s. 32 och 35

¹⁷² Prop. 2011/12:147 s. 34

¹⁷³ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁷⁴ Socialstyrelsen (2013d) och Socialstyrelsen (2012)

¹⁷⁵ 11 kap. 5 och 6 §§ SoL och SOSFS 2006:5 och jfr Socialstyrelsen (2010a)

¹⁷⁶ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁷⁷ Socialstyrelsen (2013d) och Socialstyrelsen (2003)

¹⁷⁸ Jfr prop. 2011/12:147 s. 33 och 34

ett beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL gällande särskilt boende. Part i ärendet är den person som beviljats service- och omsorgsinsatser i det särskilda boendet för att uppnå skälig levnadsnivå.¹⁷⁹

Innan nämnden fattar det slutliga beslutet kontrolleras bland annat följande:¹⁸⁰

- Prövningen av rätten till bistånd täcker allt som ingår i den slutliga frågan i den enskildes ansökan
- Det som framkommit under utredningen är tillräckligt för att ta ställning till frågan i ansökan.
- Den enskilde är beredd att ta emot de föreslagna insatserna.
- Det finns motivering för de områden som bedömts att de kan tillgodoses på annat sätt.
- Det finns motivering för eventuell avgränsning i omfattning eller innehåll för en föreslagen insats som kan innebära ett beslut om avslag eller delvis avslag.

Dokumentation

För närvarande innehåller inte modellen Äldres behov i centrum förslag på strukturerad dokumentation av beslut. Det saknas för närvarande klassifikation för socialtjänstens insatser. Dokumentationen får hanteras i enlighet med bestämmelserna i SoL¹⁸¹ och Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd¹⁸². Ytterligare vägledning finns i Socialstyrelsens handbok *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*.¹⁸³

Oavsett ett besluts utformning är det viktigt att det av beslutet framgår vad som beviljats och vad som avslagits.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Prop. 2011/12:147 s. 35

¹⁸⁰ Socialstyrelsen (2013d)

¹⁸¹ 11 kap. 5 och 6 §§ SoL

¹⁸² SOSFS 2006:5

¹⁸³ Socialstyrelsen (2010a)

¹⁸⁴ Prop. 2011/12:147 s. 35 och jfr 5 kap. 4 § SOSFS 2006:5

Del 3. Hyreslagstiftningen vid parboende – juridiska perspektiv

Hyreslagstiftningen vid parboende

Är det ett hyresförhållande?

I de allra flesta fall betalar idag äldre personer som bor i en särskild boendeform för service och omvårdnad en hyra i stället för en avgift för boendet. För dessa personer gäller regler om hyra i 12 kap. jordabalken, JB, den så kallade hyreslagen.

Hyreslagen är tillämplig på avtal, genom vilka hus eller delar av hus upplåts till nyttjande mot ersättning. För att reglerna ska gälla ska det finnas ett hyresavtal som avser en lägenhet där en hyresvärd upplåter till någon att nyttja lägenheten mot någon form av ersättning. Med lägenhet avses antingen bostadslägenhet eller lokal. Bostadslägenhet är en lägenhet som upplåtits för att helt eller till en inte oväsentlig del användas som bostad.

Bostadsdomstolen slog 1994 fast att hyreslagen är tillämplig på upplåtelser av särskilda boendeformer och bostäder med särskild service under förutsättning att hyresgästen tillhandahålls utrymme som han eller hon ensam disponerar och att upplåtelsen sker mot ersättning.¹⁸⁵ I det aktuella målet upplät kommunen ett rum med toalett i ett servicehus och rummet var hyresgästens enda bostad. Svea hovrätt fann också att hyreslagen var tillämplig i ett fall där en person disponerade ett enkelrum med toalett om tillsammans 20 m², därtill kom utrymmen som vederbörande disponerade tillsammans med övriga boende. De gemensamma utrymmena utgjordes av matrum, samlingsrum, kök och hygienutrymmen samt tillgång i huset till samlingssal, terapiverkstad, bibliotek och cafeteria. Plats beviljades den enskilde i form av bistånd enligt socialtjänstlagen. Kvalificerad till sådan plats var endast den som på grund av ett särskilt vårdbehov behövde plats i särskilt boende. Upplåtelsen bedömdes som hyresavtal och bruksvärdeshyra fastställdes.¹⁸⁶

Högsta förvaltningsdomstolen, HFD, (tidigare Regeringsrätten har i ett senare avgörande från 2009 ansett att en upplåtelse av bostad i ett särskilt boende inte alltid utgör ett hyresavtal i hyreslagens mening.¹⁸⁷ Enligt HFD är det avgörande om upplåtelsen ingår som ett underordnat moment i vården och servicen eller inte, samt om det finns ett hyresavtal som visar att två parter faktiskt ingått ett hyresförhållande. I målet hade makarna tilldelats en bostad i ett gruppboende för äldre personer med mycket stort omvårdnadsbehov. Boendet var att jämställa med det som tidigare benämndes sjukhem. HFD ansåg att det inte förelåg något hyresförhållande i detta fall. Upplåtelsen av bostäderna ingick som ett underordnat moment i vården och servicen som makarna beviljats och domstolen ansåg inte heller att parterna hade träffat avtal om hyran, vilket stärkte att det inte förelåg något hyresförhållande. Ytterligare ett exempel på ett fall utan hyresförhållande finns i ett avgörande

¹⁸⁵ Refererade rättsfall från Bostadsdomstolen, RBD 8:94

¹⁸⁶ Svea hovrätts avd. 16 beslut i överklagade hyresnämndsärenden, SÖH 76/1995

¹⁸⁷ Regeringsrättens årsbok, RÅ 2009 ref. 1

från Svea hovrätt 1999.¹⁸⁸ I det fallet delade den boende rum med någon annan. Ensam dispositionsrätt till rum eller på annat sätt avgränsat utrymme saknades. Vidare hade den boende, den gode mannen eller de anhöriga endast muntligt underrättats om vad som gällde för boendet.

Bestämmelserna i hyreslagen blir tillämpliga i olika grad beroende på uthyrningsobjektet och på upplåtelsens art. Även om det är fråga om hyra i ett särskilt boende, skiljer sig ändå ett sådant boende mot ett vanligt hyresförhållande. I det tidigare nämnda avgörandet från Bostadsdomstolen¹⁸⁹ konstaterade domstolen att flera av bestämmelserna i hyreslagen saknar tillämpning när det gäller särskilda boendeformer, men menade också att det inte finns anledning att utesluta andra bestämmelser. Som exempel på regler som bör tillämpas när det är fråga om ett hyresförhållande i särskilda boendeformer för äldre nämnde domstolen de så kallade bruksvärdesreglerna som förhindrar oskäligen hyror och regler om besittningsskydd, dvs. de regler som hindrar en hyresvärd från att säga upp en hyresgäst utan att det finns någon grund för uppsägning.

I det följande beskrivs översiktligt vissa delar av hyreslagens bestämmelser. Därefter kommenteras några frågor som särskilt rör parboende i särskilda boendeformer. Om hyreslagens regler inte kan tillämpas, kan kommunen i stället för hyra ta ut en skälig avgift för bostaden enligt 8 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och då är hyreslagens bestämmelser inte tillämpliga.

Översiktlig information om vissa bestämmelser i hyreslagen

Hyrestid och uppsägning

Hyresavtal gäller tills vidare, om inte bestämd tid har avtalats. Ett tillsvidareavtal måste sägas upp för att upphöra att gälla. Tillsvidareavtalet kan sägas upp av båda parter med tre månaders uppsägningstid (dvs. hyresavtalet upphör att gälla vid det månadsskifte som inträffar tidigast efter tre månader från uppsägningen).¹⁹⁰

Hyresavtal som gäller för bestämd tid upphör att gälla vid hyrestidens utgång om inte parterna kommit överens om annat, dvs. angett att förlängning ska ske vid underlåten uppsägning. Om hyresförhållandet varat mer än nio månader i följd, ska avtalet alltid sägas upp för att upphöra att gälla. Om det tidsbestämda hyresavtalet ska sägas upp, och längre uppsägningstid inte är avtalad, ska uppsägningen göras senast tre månader i förväg om hyrestiden är längre än tre månader.¹⁹¹

En hyresgäst har rätt att säga upp såväl tillsvidareavtal som tidsbestämda hyreskontrakt med tre månaders uppsägningstid (dvs. hyresavtalet upphör att

¹⁸⁸ Rättsfall från hovrätterna, RH 1999:10

¹⁸⁹ Refererade rättsfall från Bostadsdomstolen, RBD 8:94

¹⁹⁰ 12 kap. 3-4 §§ JB

¹⁹¹ 12 kap. 3-4 §§ JB

gälla vid det månadsskifte som inträffar tidigast efter tre månader från uppsägningen)¹⁹².

Om hyresgästen avlider, får dödsboet inom en månad från dödsfallet säga upp avtalet att upphöra att gälla vid ett månadsskifte som inträffar tidigast efter en månad från uppsägningen. Om lägenheten har hyrts av makar eller sambor gemensamt, och den ena av dem har avlidit har dödsboet och den efterlevande maken eller sambon tillsammans denna rätt.¹⁹³

Besittningsskydd

Utgångspunkten för reglerna om besittningsskydd är att den som hyr en bostadslägenhet i princip har rätt till förlängning av hyresavtalet, även om hyresvärden har sagt upp avtalet. Hyresgästen får alltså inte kastas ut ur sin bostad hur som helst. Skyddet har hyresgästen så länge han eller hon inte missköter sig grovt genom att t.ex. inte betala hyra, vanvårda bostaden eller hyra ut i andra hand utan tillstånd.¹⁹⁴

Är hyresvärden och hyresgästen inte ense om att avtalet ska upphöra, avgörs tvisten av hyresnämnden. Till dess tvisten avgjorts har hyresgästen rätt att bo kvar i lägenheten. I besittningsskyddet ligger också att hyresgästen kan få uppskov med avflyttningen. Besittningsskyddet gäller från uthyrningens första dag oavsett om det finns ett skriftligt hyresavtal eller inte. Besittningsskyddet gäller även när en lägenhet hyrs ut i andra hand längre än två år i följd¹⁹⁵.

Besittningsskydd vid blockuthyrning

Det förekommer att kommunen hyr flera bostadslägenheter i ett eller flera bostadshus samtidigt av en hyresvärd, för att i sin tur hyra ut dem till hyresgäster, dvs. den som kommer att bo i lägenheten hyr i andra hand, s.k. blockuthyrning. Bland annat förekommer det att kommuner hyr äldrebostäder av ett allmännyttigt kommunalt bostadsföretag. Enligt 12 kap. 1 § JB måste blockuthyrning avse minst tre bostadslägenheter. Lägenheterna kan finnas i olika hus. Hyresvärden måste dock vara densamme. Vid blockuthyrning har andrahandshyresgästen samma besittningsskydd i förhållande till sin hyresvärd som en förstahandshyresgäst.¹⁹⁶ Det vill säga besittningsskyddet gäller från uthyrningens första dag.

Inneboende

En inneboende är en person som hyr en bestämd del av en lägenhet av den som bor i resten av lägenheten och som inte har gemensamt hushåll med den som hyr ut. En inneboende har inget besittningsskydd. Om det i stället är make/maka eller sambo som flyttar in i lägenheten för gemensamt boende så uppstår ett besittningsskydd för den medflyttande.¹⁹⁷

¹⁹² 12 kap. 5 § första stycket JB

¹⁹³ 12 kap. 5 § andra stycket JB

¹⁹⁴ 12 kap. 46 § JB

¹⁹⁵ 12 kap. 45 § första stycket JB

¹⁹⁶ 12 kap. 45 § andra stycket JB

¹⁹⁷ 12 kap. 34 och 41 §§ JB, Jfr refererade rättsfall från Bostadsdomstolen RBD 13:87

Avstående från besittningsskydd

Hyresvärden och hyresgästen kan enligt 12 kap. 45 a § JB komma överens om att hyresgästen avstår från sitt besittningsskydd. En sådan överenskommelse ska vara upprättad på en särskild handling. Den ska alltså vara skild från hyresavtalet på grund av att det räknas som ett så stort ingrepp i hyresgästens rätt till lägenheten. Huvudregeln är att hyresnämnden ska godkänna ett avstående från besittningsskydd. Några undantag finns. Om hyresgästen avstår från ett besittningsskydd som han eller hon redan har fordras inte något godkännande från hyresnämnden. En överenskommelse om avstående ska dock alltid träffas i en särskilt upprättad handling. Undantag finns också för t.ex. villafastigheter som hyrs ut och för hyreslägenheter som upplåts i andra hand och det är den som hyr ut lägenheten som ska bosätta sig där.

För att hyresnämnden ska kunna godkänna överenskommelser om avstående från besittningsskydd måste en godtagbar orsak till kommande uppsägning anges, dvs. varför besittningsskyddet ska brytas när hyresavtalet sägs upp. Normalt godkänns endast överenskommelser för sådana hyresförhållanden som upphör inom fyra år från tillträdesdagen.

Makar eller sambor, som gemensamt hyr en lägenhet måste båda underteckna överenskommelsen för att den ska bli giltig. Om enbart den ena maken eller sambon är hyresgäst måste även den andra maken eller sambon, om denne hade sin bostad i lägenheten när överenskommelsen träffades, godkänna överenskommelsen för att den ska bli giltig mot honom eller henne.

Blanketter och information finns att hämta hos hyresnämnden eller på hyresnämndens webbplats www.hyresnamnden.se. Där finns också mer information om hyresrättsliga frågor. Hyresnämnderna har även telefonupplysning vissa tider.

Vilken betydelse har avståendet från besittningsskydd?

Att hyresgästen avstår från sitt besittningsskydd innebär att han eller hon måste flytta om hyresavtalet upphör av den särskilda anledning som parterna har enats om och som beskrevs i överenskommelsen. Hyresnämnden prövar inte hyresgästens rätt att bo kvar om hyresgästen avstått från sitt besittningsskydd. Flyttar inte hyresgästen när hyresavtalet upphör kan hyresvärden vända sig till kronofogdemyndigheten med ett yrkande om avhysning.

Förlängning av hyresavtalet för make eller sambo som har del i hyresrätten

Om båda makarna eller samborna undertecknar hyresavtalet blir de enligt 12 kap. 47 § första stycket JB samhyresgäster. Samhyresgäster är sinsemellan medhyresgäster och svarar solidariskt för avtalets förpliktelser. Om de inte gemensamt har rätt till förlängning av hyresavtalet är en medhyresgäst berättigad att få avtalet förlängt för egen del om hyresvärden skäligen kan nöja sig med honom eller henne som hyresgäst. Detta gäller dock inte om hyresrätten är förverkad till följd av bristande hyresbetalning.

En make kan även överta en lägenhet genom bodelning eller arvskifte och en sambo kan överta en lägenhet genom bodelning eller enligt 22 § sambo-lagen (2003:376).¹⁹⁸

Förlängning av hyresavtalet för make eller sambo som inte har del i hyresrätten

Även om bara en av makarna undertecknar hyresavtalet har den make eller sambo som inte har del i hyresrätten, rätt att överta hyresrätten och få avtalet förlängt om den andre (som är hyresgäst) säger upp avtalet eller vidtar annan åtgärd för att få det att upphöra eller om han eller hon i annat fall inte har rätt till förlängning.¹⁹⁹ En förutsättning för att den kontraktslösa maken eller sambon ska få överta hyresrätten är att han eller hon har sin bostad i lägenheten när avtalet upphör och att värden skäligen kan nöja sig med honom eller henne som hyresgäst. Makens eller sambons möjlighet att betala hyran och skötsamheten som hyresgäst beaktas.

En make kan även överta en lägenhet genom bodelning eller arvskifte och en sambo kan överta en lägenhet genom bodelning eller enligt 22 § sambo-lagen.²⁰⁰

Övergång av hyresrätten vid bodelning eller arvskifte m.m.

Om en lägenhet har varit avsedd att uteslutande eller huvudsakligen användas som gemensam bostad för hyresgästen och hans eller hennes make eller sambo, får maken eller sambon träda i hyresgästens eller dödsboets ställe, om hyresrätten tillagts maken genom bodelning eller arvskifte, eller tillagts sambon genom bodelning eller övertagits av honom eller henne enligt 22 § sambolagen.²⁰¹

Hyra i andra hand

Att hyra i andra hand innebär att hyresgästen upplåter sin lägenhet till någon annan som ska använda lägenheten självständigt. Man måste ha hyresvärdens tillstånd för att hyra ut sin lägenhet i andra hand. Den som upplåter sin hyreslägenhet utan lov riskerar att förlora den. Den som ska upplåta bara en del av sin lägenhet, till exempel ett rum till en inneboende, behöver inte fråga hyresvärden om lov. Detta gäller så länge den inneboende inte ska använda lägenheten självständigt.

Om hyresvärden inte går med på en andrahandsupplåtelse av lägenheten, kan hyresgästen söka tillstånd hos hyresnämnden. Hyresnämnden kan lämna tillstånd till uthyrning i andra hand bland annat om förstahandshyresgästen på grund av ålder, sjukdom eller särskilda familjeförhållanden har beaktansvärda skäl för att hyra ut eller på annat sätt upplåta lägenheten i andra hand och hyresvärden inte har befogad anledning att vägra samtycke.²⁰² Hyres-

¹⁹⁸ 12 kap. 33 § JB

¹⁹⁹ 12 kap. 47 § andra stycket JB

²⁰⁰ 12 kap. 33 § JB

²⁰¹ 12 kap. 33 § JB

²⁰² 12 kap. 40 § JB

nämnden lämnar i regel inte tillstånd för längre tid än ett år åt gången. Om hyresnämnden inte går med på fortsatt uthyrning kan förstahandshyresgästen söka nytt tillstånd hos hyresnämnden. I regel lämnar nämnden inte tillstånd för längre tid än tre år sammanlagt.²⁰³

Hyressättningsregler

Hyressättningen för bostadslägenheter styrs av flera regelsystem. I hyreslagen finns bestämmelser om hur hyran för en lägenhet ska bestämmas om det uppstår tvist om den, medan hyresförhandlingslagen (1978:304) innehåller bestämmelser om kollektiva hyresförhandlingar. Sådana förhandlingar förs i allmänhet mellan en hyresvärd och en hyresgästorganisation.

Om hyresvärden och hyresgästen tvistar om hyrans storlek, ska hyresnämnden fastställa hyran till skäligt belopp. Hyran är inte skälig om den är påtagligt högre än hyran för till bruksvärdet likvärdiga lägenheter (bruksvärdesprincipen).²⁰⁴ En lägenhets bruksvärde är det praktiska värde den har ur hyresgästens synvinkel. En lägenhets bruksvärde bestäms av bl.a. dess storlek, modernitetsgrad, planlösning, läge inom huset, reparationsstandard och ljudisolering. Förhållanden som påverkar bruksvärdet kan vara tillgång till hiss, sopnedkast, tvättstuga, särskilda förvaringsutrymmen, god fastighetsservice, garage och biluppställningsplats. Även faktorer som husets allmänna läge, boendemiljön i stort och närhet till kommunikationer påverkar bruksvärdet.²⁰⁵

De allmännyttiga kommunala bostadsföretagens hyresnormerande roll som tidigare gav dessa företag en prisledande ställning, har från den 1 januari 2011 ersatts med en normerande roll för kollektivt förhandlade hyror. Detta innebär att hyresnämnden numera vid fastställandet av hyran främst ska beakta hyran för lägenheter som omfattas av en förhandlingsöverenskommelse enligt hyresförhandlingslagen. Vilka faktorer som ska vara avgörande vid hyressättning överlämnas till parterna på marknaden och dessa förhandlingar.

Vidare kan hyran för nyproducerade lägenheter bestämmas enligt särskilda villkor i en förhandlingsöverenskommelse, s.k. presumtionshyra. Förutsättningen för en sådan överenskommelse är att den ska träffas mellan hyresvärden och en etablerad hyresgästorganisation på orten samt omfatta alla bostadslägenheter i huset. Överenskommelsen måste träffas innan hyresavtal har ingåtts för någon av lägenheterna. Presumtionshyran gäller därefter under en period om 15 år, varefter hyran ska bestämmas enligt de vanliga bruksvärdesreglerna. Syftet med presumtionshyror är att möjliggöra en högre hyra vid nyproduktion än vad som skulle kunna följa av en skälighetsprövning enligt bruksvärdesreglerna.²⁰⁶

Hyressättningsreglerna för bostadslägenheter tillämpas även för särskilda boendeformer för äldre när det är fråga om ett hyresförhållande.²⁰⁷

²⁰³ <http://www.hyresnamnden.se/Hyra-i-andra-hand/Forutsattningar/>

²⁰⁴ 12 kap. 55 § JB

²⁰⁵ Hyreslagstiftningssakkunniga eller dess betänkande (SOU 1966:14), s. 239 f.

²⁰⁶ 55 c § JB

²⁰⁷ Refererade rättsfall från Bostadsdomstolen, RBD 8:94

Särskilda hyresrättsliga frågor om parboende

I förarbetena till bestämmelsen i 4 kap. 1 c § SoL tas en del hyresrättsliga frågor upp, bland annat kring besittningsskydd och den medboende partens rättigheter i samband med dödsfall för den make eller sambo som fått beslut om bistånd i form av särskilt boende.²⁰⁸ När det gäller hyreslagens bestämmelser och besittningsskydd så anser regeringen att det är frågor som inte ska påverkas av ändringen i SoL. Kommunerna har, liksom i dag, möjlighet att bestämma hur hyresavtalen ska vara utformade och om man vill avtala bort besittningsskyddet.

Enligt regeringen visar hyreslagstiftningen på att det finns olika vägar att gå och menar att det vore att gå för långt att i detalj ange hur det ska se ut i alla situationer. Enligt regeringen är det inte heller möjligt att detaljerat ange vilka rättigheter den medboende parten har i samband med att den make eller sambo som fått biståndsbeslut avlidit. Boendesituationen måste i dessa fall lösas i samförstånd med den efterlevande parten och regeringen framhåller att det är viktigt att den personen redan från början är införstådd med vad som gäller.²⁰⁹

Nedan kommenteras några av de hyresrättsliga frågor som uppkommit kring parboende, bland annat om besittningsskyddet men även andra frågor som vissa kommuner ställt i samband med att vägledningen tagits fram. Boverket har också tagit kontakt med Hyres- och arrendenämndernas samarbetsorgan, Hasso, för att dels fråga om Hasso har erfarenheter av ärenden som rör parboende dels få information och upplysningar om bland annat besittningsskydd, andrahandsuthyrning och efterlevande parts rättigheter. Hasso har i detta sammanhang uppgett att hyresnämnderna hittills inte har prövat några ärenden som rör parboende i särskilda boendeformer för äldre (juni 2013).

På grund av att det ännu inte har utvecklats någon praxis på området kan svaren på frågorna nedan inte bli exakta utan de lämnas mer som generella upplysningar. Det är inte heller möjligt att ge exakta svar eftersom bedömning ändå måste göras i varje enskilt ärende.

Provboende

Att bo tillsammans i ett särskilt boende är alltid ett frivilligt val och makarna eller samborna vill kanske provbo tillsammans i det särskilda boendet för att se hur ett sådant boende fungerar. En sådan möjlighet till provboende bör finnas.²¹⁰ Det kan då vara lämpligt att parterna kommer överens om att hyresavtalet ska löpa på en bestämd tid. Detta för att undvika att en lägenhet avsedd för två personer kan komma att innehas av endast en person om maken eller sambon flyttar tillbaka till sin bostad i ordinärt boende. Alternativt kan hyresvärden och hyresgästen komma överens om att hyresgästen avstår från sitt besittningsskydd.

²⁰⁸ Prop. 2011/12:147 s. 17-19, 23-25 och 36-37

²⁰⁹ Prop. 2011/12:147 s. 37

²¹⁰ Prop. 2011/12:147 s. 34

Vid ett provboende behöver den medboende behålla sin bostad i ordinärt boende för att kunna flytta tillbaka dit om provboendet avbryts. Om bostaden i ordinärt boende är en lägenhet upplåten med hyresrätt kan det vara möjligt att hyra ut lägenheten i andra hand om det finns beaktansvärda skäl.²¹¹ Situationen med uthyrning i andra hand på grund av provboende är dock ny och har inte prövats i någon hyresnämnd. I hyreslagen och i förarbetena till hyreslagen räknas upp ett antal situationer när uthyrning i andra hand kan komma i fråga men just denna situation finns inte nämnd. Den framtida rättstillämpningen får visa om andrahandsuthyrning på grund av provboende i särskilt boende är godtagbart. Tiden för uthyrning i andra hand bör i så fall begränsas till viss tid, men med möjlighet till förlängning om behov finns. Hyr man ut i andra hand under en begränsad tid så kan man inte flytta tillbaka under den tiden om man vill bryta provboendet.

Om bostaden i ordinärt boende är en lägenhet upplåten med bostadsrätt krävs bostadsrättsföreningens samtycke eller tillstånd av hyresnämnden för att få hyra ut i andra hand.²¹²

Utformning av hyreskontrakt

När makar eller sambor skaffar en lägenhet i ordinärt boende kan det ibland vara en tillfällighet om båda eller endast en av dem undertecknar hyresavtalet. När det gäller parboende i särskilda boendeformer och där det är fråga om delad lägenhet finns det i dag exempel på såväl att enbart den biståndsberättigade har undertecknat hyresavtalet som att båda makarna eller samborna har undertecknat avtalet. När två lägenheter disponeras kan det variera om hyresavtalen undertecknas av enbart den biståndsberättigade eller av respektive make eller sambo. Det är dock viktigt att komma ihåg att ett beslut om att bevilja medboende inte innebär att den medboende har beviljats några insatser. Om den medboende har behov av hemtjänstinsatser, ska han eller hon själv ansöka om bistånd.

Vad händer med hyresavtalet när den ena maken eller sambon avlider?

Inget händer förrän hyresavtalet mot den andra hyresgästen sägs upp (om båda är hyresgäster) eller om endast den avlidne är hyresgäst (dödsboet sägs upp). Sägs hyresavtalet inte upp får hyresgästen bo kvar.

En sammanboende make/maka eller sambo har i normalfallet rätt att överta en gemensam lägenhet efter dödsfall, även om de inte tillhör den kategori som har rätt till boendet, dvs. i detta fall den som fått beslut om bistånd i form av särskilt boende för äldre. Även om bara en av parterna är hyresgäst kan således maken eller sambon ha rätt att överta hyresrätten. Den rätten kan prövas som ett förlängningsärende mot den kvarvarande eller genom att dödsboet ansöker om att överlåta hyresrätten på den kvarvarande maken eller sambon. Förlängningsrätten kan brytas om det finns skäl enligt någon av punkterna i 12 kap. 46 § JB.

²¹¹ 12 kap. 40 § JB

²¹² 7 kap. 10-11 §§ bostadsrättslagen (1991:614)

För studentbostäder finns relativt fast praxis när det gäller förlängningsrätt.²¹³ Om en hyresgäst sägs upp från ett studentboende på grund av att behovet inte längre finns, blir hyresgästen normalt skyldig att flytta. Praxis är dock generös med lång uppsägningstid så att den uppsagde får tid att hitta annan bostad. Det är ännu inte prövat om resonemanget kan tillämpas även på en person som inte har behov av att bo i ett särskilt boende för äldre eller om det finns kö till det särskilda boendet, så detta får den framtida rättstillämpningen utvisa. Det är dock alltid omständigheterna i det enskilda fallet som är avgörande.

I de kommuner där parboende har förekommit och den ena maken eller sambon avlidit har kommunen och den efterlevande maken eller sambon ofta löst problemen i samförstånd. Till exempel genom att den efterlevande har flyttat till en annan lägenhet inom det särskilda boendet om han eller hon haft behov av bistånd, eller till en lägenhet i ett trygghetsboende. Det är dock inte säkert att detta alltid går att lösa i samförstånd, särskilt inte om det råder brist på platser i särskilda boenden och brist på hyreslägenheter i kommunen.²¹⁴

Avstående från besittningsskydd

Ett sätt att lösa problem som kan uppstå vid dödsfall eller separation kan vara att hyresgästen i det särskilda boendet avstår från sitt besittningsskydd enligt 12 kap. 45 a § JB.

En hyresgäst kan avstå från sitt besittningsskydd efter att hyresförhållandet påbörjats utan att det krävs några skäl eller beslut från hyresnämnden. Då har hyresgästen först fått besittningsskydd och sedan avstått från det frivilligt.

För att en hyresgäst ska avstå från sitt besittningsskydd redan innan hyresavtalet börjat löpa krävs godkännande från hyresnämnden. I del 4 i vägledningen finns exempel på en kommun som ansökt om avstående från besittningsskydd just med återopande av den nya situationen enligt 4 kap. 1 c § SoL och fått ansökningen godkänd av hyresnämnden. Det finns dock ingen enhetlig praxis ännu, så det går därför inte att säga om ett sådant avstående alltid kommer att godkännas av hyresnämnden. För att få ett godkännande kan det nog vara en fördel om avståendet förenas med villkor om att hyresvärden ordnar en annan lämplig bostad för den uppsagde eller att den uppsagde får bo kvar tills den ordnat annan bostad. Det är inte säkert att ett sådant avstående behöver begränsas i tid.

Avstående från besittningsskydd ska omfatta båda hyresgästerna i det särskilda boendet, inte bara den som fått biståndsbeslut.

Villkor i hyresavtalet

Några kommuner har fogat en särskild bilaga till hyreskontraktet som preciserar att det är fråga om ett särskilt kategoriboende och att avtalet kan komma att sägas upp om hyresgästen inte tillhör kategorin eller inte är i behov av bostad för parboende. Bilagan undertecknas av hyresvärd och hyresgäst.

²¹³ 12 kap. 46 § 10 p. JB

²¹⁴ Riksdagens utredningstjänst (2010) s. 14-15

Om det fogas en bilaga till ett hyresavtal enligt ovan är målsättningen att det ska anses som ett hyresvillkor, varför det är lämpligt att villkoret framgår direkt i hyresavtalet. Det är speciella förutsättningar som blir en del av avtalsinnehållet mellan parterna. Det är därför att rekommendera att ett sådant villkor tas med i själva avtalet och inte i en bilaga till avtalet. Parterna, hyresgästen och hyresvärden blir bundna av avtalsvillkoren, men kan i princip alltid få prövat skäligheten av villkoren. En tredje man, till exempel en make eller sambo kan inte bli bunden av delar av ett hyresavtal. Ett sådant villkor ersätter dock inte ett avstående från besittningsskydd. Ett avstående från besittningsskydd är aldrig ett hyresvillkor utan ett separat avtal skiljt från hyresavtalet.

Liknande hyresvillkor förekommer i dag vid studentbostäder. En hyresgäst i en studentbostad har normalt besittningsskydd. Om hyresgästen inte längre uppfyller villkoren i hyresavtalet, till exempel inte längre studerar, kan hyresvärden säga upp avtalet. Vid en förlängningstvist blir hyresgästen normalt skyldig att flytta om hyresvillkoren för studentboendet inte är uppfyllda. Omständigheterna för studentbostäder liknar dem för parboende i särskilda boendeformer, men det är ännu för tidigt att säga om resonemanget direkt kan överföras till parboende. Det är dessutom alltid omständigheterna i det enskilda fallet som kommer att prövas. Om en passande ersättningsbostad erbjuds kan det nog vara svårt att se det som oskäligt att ett hyresavtal upphör.

Information till makarna eller samborna vid inflyttning

I förarbetena till ändringen i SoLanger regeringen att det är viktigt att makarna eller samborna redan från början är införstådda med vad som gäller i fråga om besittningsskydd till lägenheten/lägenheterna. Det är därför bra om kommunen redan i ett tidigt skede kan informera och diskutera med makarna eller samborna hur kommunen och makarna ser på ett fortsatt boende om någon av dem avlider.

Kan hyresgästen behålla lägenheten i ordinärt boende?

Vid några tillfällen har en hyresgäst som flyttat in på ett särskilt boende och som samtidigt behållit sin tidigare lägenhet i ordinärt boende fått den lägenheten uppsagd av hyresvärden på den grunden att hyresvärden vill hyra ut lägenheten till en annan bostadssökande. En intresseavvägning har gjorts mellan hyresvärden och hyresgästen, där hyresvärdens skäl att säga upp har vägts mot hyresgästens skäl att få bo kvar. Humanitära skäl talar för att äldre eller sjuka människor så långt möjligt ska få behålla sina bostäder även om de flyttar till någon form av vårdboende. Vid de olika prövningarna har det blivit olika utfall beroende på förutsättningarna.²¹⁵ Om det är så att det inte kan uteslutas att hyresgästen kommer att flytta tillbaka till sin tidigare bostad i ordinärt boende har hyresgästens intresse av att få behålla bostaden vägt

²¹⁵ 12 kap. 46 § första stycket 10 p. JB. Se även Holmqvist och Thomsson (2013), s. 529 f.

över hyresvärdens intresse av att lämna lägenheten till en annan bostads-sökande.²¹⁶ I tre fall blev utfallet annorlunda. I två av dem hade hyresgästerna flyttat till ett vårdhem respektive en dubblett med egna möbler inom Sabbatsbergs sjukhusområde i Stockholm och ingen av dem hade besökt bostaden i ordinärt boende på minst ett par år.²¹⁷ Hyresavtalen förlängdes inte. I det tredje fallet ansåg hovrätten att hyresgästen hade sitt egentliga boende i en servicelägenhet. Denna ingick i ett gruppboende och var upplåten genom skriftligt hyresavtal. Även om hyresgästen betraktade bostaden i ordinärt boende som sitt egentliga boende och det inte fanns anledning att ifrågasätta att hennes hälsa förbättrades när hon vistades där så ansåg hovrätten att hyresgästens behov inte var av den art som omfattades av besittningsskyddet. Hyresavtalet för bostaden i ordinärt boende blev därför inte förlängt.²¹⁸

I de ovanstående rättsfallen är det den biståndsberättigade hyresgästen som vill behålla den ursprungliga lägenheten. Saken har inte prövats om det är den medboende som vill behålla lägenheten i ordinärt boende.

²¹⁶ Svea hovrätts avd. 16 beslut, ÖH 7824-06; 2007-03-20 och ej refererade rättsfall från Bostadsdomstolen BD 482/1989

²¹⁷ Rättsfall från Bostadsdomstolen, RBD 21:94 och Svea hovrätts avd. 16 beslut, SÖH 33/2002

²¹⁸ Svea hovrätts, avd. 16 beslut, SÖH 427/2002

Del 4. Exempel

Exempel på hur kommuner har hanterat hyresrättsliga frågor

I denna del redovisas exempel på hur fyra kommuner hanterat vissa hyresrättsliga frågor. De berörda kommunerna har godkänt att de finns med i detta avsnitt och med angivna texter. Förutom det första exemplet har det inte skett någon rättslig prövning.

Exempel 1. Överenskommelse om avstående från besittningsskydd

Fagersta kommun har hos Hyresnämnden i Västerås ansökt om godkännande av överenskommelse om avstående från besittningsskydd för bostad. Hyresnämnden har godkänt överenskommelsen. Överenskommelsen om avstående från besittningsskydd har skrivits under av både den biståndsberättigade och den medboende. Till ansökan har Fagersta kommun bifogat en bilaga med följande lydelse:

Bilaga till ansökan hos hyresnämnden om godkännande av överenskommelse om avstående från besittningsskydd för bostad

Överenskommelsens innehåll

Vi kommer härmed överens om att hyresgästen YY inte ska ha rätt till förlängning av hyresavtalet om hyresvärden begär att avtalet ska upphöra och anger följande orsak:

YY har beviljats medboende till XX i enlighet med den nya bestämmelsen i 4 kap. 1 b § socialtjänstlagen (SoL)²¹⁹ med följande lydelse ”För den som har beviljats eller beviljas bistånd i form av boende i en sådan särskild boenform som avses i 5 kap. 5 § ska det ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo. Detta gäller under förutsättning att paret varaktigt har sammanbott eller, om den ena parten redan bor i ett sådant boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott.

Första stycket gäller oavsett om maken eller sambon har behov av boende i särskild boenform.”

Överenskommelsen gäller endast i fyra år från tillträdesdagen, dvs. om hyresavtalet upphör inom fyra år från den dag då hyresförhållandet inleds.

²¹⁹ Numera 4 kap. 1 c § SoL

YY får förhyra aktuell lägenhet baserad på XX beviljade bistånd för aktuellt boende i enlighet med 5 kap. 5 § i SoL och gäller under den tid som XX bedöms vara i behov av aktuellt bistånd i angivet boende.

När XX behov upphör kan YY få bo kvar under förutsättning att kommunens biståndshandläggare bedömer att YY kan beviljas särskilt bistånd och därmed tillhöra rätt boendekategori för boendet. I annat fall så ska hyreskontraktet upphöra.

Vid avslag har hyresgästen 6 månader på sig att hitta en annan bostad, i enlighet med socialnämndens riktlinje 2011-09-21. Tidsfristen gäller även om hyresgästen ansöker om överprövning av kommunens beslut.

Ansökan

Vi ansöker härmed om att hyresnämnden godkänner vår överenskommelse.

Undertecknande

Datum

Hyresvärd/uthyrare (namnteckning)

Datum

Hyresgäst (namnteckning)

Godkännande av hyresgästens
make/sambo (namnteckning)

Exempel 2. Bilaga till hyreskontrakt

Karlstads kommun bifogar en bilaga till sina hyreskontrakt avseende särskilda boendeformer. Vård- och omsorgsnämnden har tagit följande beslut: att hyresavtal som upprättats efter beslut jämlikt SoL eller LSS förses med en bilaga som klargör på vilka grunder bostaden ställts till förfogande och för vilket ändamål den upplåts.

Bilagan lyder:

Bilaga till hyreskontrakt avseende särskilda boendeformer

Hyresgästens namn _____

Bostaden får endast innehas av person som erhållit beslut om bistånd eller erhållit bostad genom vård- och omsorgsförvaltningen. Dessutom krävs för detta speciella boende att hyresgästen är i behov av omsorg i form av: _____

Då det särskilda vårdbehovet för åldersdementa, somatiskt långtidssjuka, psykiskt sjuka och omsorgstagare, i den särskilda boendeformen som grundat hyresrätten ej längre föreligger och hyresgästen därmed ej längre tillhör denna vårdkategori kan hyresavtalet sägas upp, med tre månaders uppsägningstid.

Kommunen åtar sig att erbjuda ersättningsbostad.

Karlstad den / /

Karlstad den / /

Hyresgästens underskrift

För Karlstads kommun
Biståndsbedömare

Hyresnämnden prövar tvister om besittningsskydd.

Denna bilaga är upprättad i två likalydande exemplar.

Det ena behåller av hyresgästen.

Det andra återsänds undertecknat i bifogade och portoförsedda kuvert.

Exempel 3. Tillämpningsregler och bilagor till hyreskontrakt

Kiruna kommuns socialnämnd har den 21 maj 2013 beslutat ”tillämpningsregler med anledning av utvidgad parbogaranti”. Kiruna har på grund av en ansträngd bostadsmarknad inga möjligheter att i dagsläget utlova ett ersättningsboende när den medboende inte kan bo kvar i det särskilda boendet, men försöker finna en lösning för att kunna erbjuda en ersättningsbostad. Kiruna kommun framhåller också vikten av provboende innan den ordinära bostaden sägs upp eller avyttras²²⁰.

Utdrag ur tillämpningsreglerna:

Hyra/kontrakt: I hyreslagens bestämmelser finns idag inget tillämbart lagrum, som stöd för att reglera frågan om besittningsrätten-/skyddet, i det fall den tidigare medboende hävdar sin besittningsrätt. Självklart ska under-tecknade bilagor bifogas hyreskontraktet i enlighet med SKLs rekommendation, alternativt kan ansökan om att avstå besittningsrätten hos hyresnämnd nyttjas.

Inledningsvis kan möjligheten till och rekommendationen om provboende då kontrakt skrivs med den biståndsberättigade lösa en del av problemställningen, tills frågan prövats rättsligt eller att annan myndighet fastställer vad som ska gälla i de fall besittningsrätten hävdas. Fram till dess får socialnämnden sätta frågan ”i famnen” på hyresnämnden.

²²⁰ Enligt samtal med Kiruna kommun juli 2013.

Bilaga 1 till hyresavtalet lyder:

BILAGA TILL HYRESKONTRAKT AVSEENDE KATEGORIBOENDE

Bostaden får endast innehas av person som erhållit beslut om bistånd. Dessutom krävs för detta särskilda boende att hyresgästen är i behov av vård i form av:

Då det särskilda vårdbehovet i särskild boendeform eller särskilt boende som grundat hyresrätten inte längre föreligger, eller behovet av bostad för parboende inte längre föreligger, och hyresgästen därmed inte längre tillhör rätt boendekategori, kan hyresavtalet komma att sägas upp.

Ort och datum

Ort och datum

Hyresvärden

Hyresgästen

Bilaga 2 till hyresavtalet lyder:

BILAGA TILL HYRESKONTRAKT AVSEENDE PARBOENDE

Bostaden får endast innehas av person som erhållit bostaden på grund av beslut om rätt till sammanboende med maka/make eller sambo och som har sin maka/make eller sambo boende i annan bostad i anslutning till denna bostad.

Om behovet av parboende inte längre föreligger, och hyresgästen därmed inte längre tillhör rätt boendekategori, kan hyresavtalet komma att sägas upp.

Ort och datum

Ort och datum

Hyresvärden

Hyresgästen

Exempel 4. Tillämpningsregler och bilaga till hyreskontrakt

Växjö kommun har löst frågan om ersättningsbostad genom att erbjuda den medboende en mindre bostad inom det särskilda boendet när parboendet upphört. Till hyresavtalet bifogar kommunen bilaga som rekommenderats av Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, i cirkulär 12:51.

Växjö kommun skriver i sin vägledning för särskilt boende: "Makar och sammanboende har rätt att få bo tillsammans i särskilt boende. Önskan om att bo tillsammans måste anges vid ansökan. Medsökande erbjuds normalt inte besittningsskydd på den lägenhet som förmedlats som särskilt boende. Om man önskar att bo kvar kan man få flytta in i en mindre lägenhet på boendet."

Växjö kommun bifogar följande bilaga till hyresavtalet:

BILAGA TILL HYRESKONTRAKT AVSEENDE KATEGORIBOENDE

Bostaden får endast innehas av person som erhållit beslut om bistånd. Dessutom krävs för detta speciella boende att hyresgästen är i behov av vård i form av:

Då det särskilda vårdbehovet i särskild boendeform eller särskilt boende som grundat hyresrätten inte längre föreligger, eller behovet av bostad för parboende inte längre föreligger, och hyresgästen därmed inte längre tillhör rätt boendekategori, kan hyresavtalet komma att sägas upp.

Hyresvärden åtar sig att erbjuda ersättningsbostad.

Ort och datum

Ort och datum

Hyresvärden

Hyresgästen

Referenser

Betänkanden från riksdagens utskott m.m.

Bet. 2011/12:SoU21 Socialutskottets betänkande *Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet, värdighet och välbefinnande i äldreomsorgen*

Propositioner

Prop. 1979/80:1 *om socialtjänsten*

Prop. 1985/86:80 *om ny förvaltningslag*

Prop. 1990/91:14 *Ansvaret för service och vård till äldre och handikappade m.m.*

Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*

Prop. 2000/01:149 *Avgifter inom äldre- och handikappomsorg*

Prop. 2005/06:115 *Nationell utvecklingsplan för vård och omsorg om äldre*

Prop. 2009/10:16 *Värdigt liv i äldreomsorgen*

Prop. 2010/11:1 *Budgetproposition för 2011 Utgiftsområde 9*

Prop. 2010/11:49 *Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun*

Prop. 2011/12:147 *Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet och värdighet och välbefinnande inom äldreomsorgen*

Skrifter i serien Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1966:14 *Ny hyreslagstiftning*

Skrifter i serien departementspromemorior (Ds)

Ds 2011:33 *Rätten att få åldras tillsammans*

Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS)

SOSFS 2006:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt Sol, LVU, LVM och LSS

SOSFS 2009:22 Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld

Boverkets författningssamling (BFS)

Boverkets författningssamling 2011:26

Socialstyrelsens handböcker för handläggning

Socialstyrelsen (2010a) *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*. Tredje upplagan. (artikelnr 2010-6-13)

Socialstyrelsen (2011) *Våld – En handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatt kvinnor och barn*. (artikelnr 2011-6-9)

Övrigt från Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2003) *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa: svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*, (artikelnr 2003-4-2)

Socialstyrelsen (2010b) *Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom 2010: stöd för styrning och ledning*.

Socialstyrelsen (2012) *Äldreomsorgens nationella värdegrund: ett vägledningsmaterial*.

Socialstyrelsen (2013a) *Den äldres röst – instrument med nationellt fackspråk för Behov Av Stöd (BAS)*. (artikelnr 2013-1-11)

Socialstyrelsen (2013b) *Stöd till anhöriga: vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen*. (artikelnr 2013-3-2)

Socialstyrelsen (2013c) *Verksamhetsbeskrivning av socialtjänsten. Underlag för avstämning mot den nationella informationsstrukturen och utveckling av det nationella fackspråket*. (artikelnr 2013-3-29)

Socialstyrelsen (2013d) *Äldres behov i centrum. Vägledning för behovsinriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av äldres behov utifrån ICF*. (artikelnr 2013-2-12)

Socialstyrelsen (2013e) – minnesanteckningar från workshoppar om parboende genomförda 19 och 21 mars 2013

JO-beslut

JO:s ämbetsberättelse 1997/98 s. 347

JO:s ämbetsberättelse 1999/2000 s. 235

JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 236

JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 324

JO-beslut 2003-12-23, dnr 252-2002

JO-beslut 2004-04-06, dnr 699-1999

JO-beslut 2008-04-17, dnr 1105-2008

JO-beslut 2009-10-08, dnr 3309-2008

Rättsfall

Bostadsdomstolen, RBD 8:94

Bostadsdomstolen, RBD 21:94

Kammarrätten i Göteborg 2010-11-01, mål nr. 4186-11

RH 1999:10

RÅ 2000 ref. 16

RÅ 2009 ref. 1

Svea hovrätt avd. 16 SÖH 76/1995

Svea hovrätt avd. 16 SÖH 33/2002

Svea hovrätt avd. 16 SÖH 427/2002

Svea hovrätt avd. 16 ÖH 7824-06; 2007-03-20 och ej refererade rättsfall från Bostadsdomstolen BD 482/1989

Övrig litteratur

Bohlin, Alf (2011). *Kommunalrättens grunder*. Stockholm: Norstedts, 6 upplagan.

Bull, Thomas (1999). Färdtjänst för evigt? Om rättskraft och retroaktivitet i förvaltningsrätten. *Förvaltningsrättslig Tidskrift*. Häfte nr 4–5/1999 s. 121–130

Eriksson, Hjelde (2001) *Ofrid? Våld mot äldre kvinnor och män – en omfångsundersökning i Umeå kommun*. Umeå: Brottsoffermyndigheten
Holmqvist, Rune och Thomsson, Rune (2013) *Hyseslagen – En kommentar*. Stockholm: Norstedts, 10 upplagan

Riksdagens utredningstjänst (2010) *Tills döden skiljer oss åt*. Hämtad 2013-08-28.
http://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_7533/scope_0/ImageVaultHandler.aspx

Riksdagens utredningstjänst (2011) *Länge leve kärleken*. Hämtad 2013-08-28.
www.folkpartiet.se/

Skatteverket (2013) Skatteverkets ställningstagande. dnr 131 340930-13/111. 2013-07-05

Webbsökningar

Hyresnämnden, Sveriges Domstolar. Hämtad augusti 2013
<http://hyresnamnden.se/Overlatabostadslagenhet/>

Hyresnämnden, Sveriges Domstolar. Hämtad augusti 2013
<http://hyresnamnden.se/Hyra-i-andra-hand/Forutsattningar>

Socialstyrelsen (2013g). Hämtad 2013-08-21
<http://www.socialstyrelsen.se/aldre/valdmotaldre>

Bilaga 1 Metod för att ta fram vägledningen

I detta kapitel redovisas hur Socialstyrelsen har arbetat med att ta fram vägledningen.

Samarbete med Boverket

Socialstyrelsen har vid framtagande av vägledningen samarbetat med Boverket. Samarbetet har bestått av deltagande i workshop, gemensamma möten på myndigheterna samt telefonmöten. Myndigheterna ansvarar för respektive del av vägledningen där Boverkets ansvarar för tillämpningen av hyreslagstiftningen.

Samråd med Sveriges Kommuner och Landsting

Socialstyrelsen har under våren samrått med utsedd representant för organisationen Sveriges Kommuner och Landsting, SKL. SKL har deltagit vid en workshop samt vid möten för information om samt getts möjligheter lämna synpunkter på det fortgående arbetet med att ta fram vägledningen.

Avstämning med Inspektionen för vård och omsorg (IVO)

Socialstyrelsen har stämt av texter om ej verkställda beslut och tillståndspliktiga verksamheter med tjänstemän på Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

Del 1. Parboende i särskilt boende – ur ett juridiskt perspektiv

Socialstyrelsen har i arbetet med del 1 i vägledningen tagit del av de två kartläggningarna som Riksdagens utredningstjänst gjorde 2010 och 2011 – *Tills döden skiljer oss åt*²²¹ och *Länge leve kärleken*²²² – samt anordnat två workshoppar.

De två workshopparna anordnades under mars månad 2013 och till dessa bjöds 32 kommuner in. Urvalet gjordes utifrån resultatet av riksdagens utredningstjänst och avsåg kommuner som redan innan den nya bestämmelsen trädde i kraft den 1 november 2012 kunnat erbjuda parboende även i de fall endast en av makarna hade behov av särskilt boende.

Av de kommuner som inbjöds att delta i workshopparna tackade 15 ja. Socialstyrelsen skickade inför workshopparna frågor till de utvalda kommunerna. Frågorna gällde bland annat hur kommunerna hanterat eventuella parboendeansökningar såväl innan som efter den nya bestämmelsen trädde ikraft. Vidare tog frågorna upp om bestämmelsen föranlett kommunen att ändra sitt arbetssätt samt hur kommunen planerade framtida bostäder passande för parboende.

Socialstyrelsen framförde att man var intresserad av att få ta del av exempel på hur kommunerna hanterade olika situationer som rörde parboende och

²²¹ Riksdagens utredningstjänst (2010)

²²² Riksdagens utredningstjänst (2011)

särskilt det som rörde tillämpningen av den nya bestämmelsen. Med hänvisning till att de deltagande kommunerna inte hade hanterat någon eller endast ett fåtal ansökningar sedan bestämmelsen trädde i kraft fick Socialstyrelsen inte några sådana exempel.

Socialstyrelsen var även intresserad av att ta del av de problemområden som kommunerna hade identifierat för att på så sätt försöka belysa de mest relevanta frågeställningarna i vägledningen.

De problemområden som Socialstyrelsen tidigare identifierat med hjälp av till myndigheten inkomna frågor bekräftades vid workshopparna. Dessa gällde framför allt den medboendes situation på det särskilda boendet samt hyresrättsliga frågor.

De kommuner som deltog i workshopparna fick under maj månad möjlighet att lämna skriftliga synpunkter på ett utkast till vägledningen. Synpunkterna har tillfört relevant information för färdigställande av vägledningen.